

Poštnina plačana v gotovini.

ŽIVLJENJE IN SVET

E. Justin: Celjski grad. Lesorez po Valvasorjevem bakrorezu.

Tedenska revija

Štev. 16.

Ljubljana, dne 19. oktobra 1928

Leto II.

Knjiga 4

G. Mačhet

Zakleti kozak

(Dalje)

VIII.

Ne vem povedati, koliko časa je kozak spal, predramil pa se je ob belem dnevu. Vse na božjem svetu je bilo tako, kot vedno, kakor da se ne bi bilo ponoči nič zgodilo. Kakor vedno, je tudi zdaj sijalo rumeno solnčece, se zibala trava, peli murni in v zraku so veselo poletavale drobne ptičke. Še sam jarek ni bil več tako strašen, a nesrečna krčma se je videla prav prijazna in je vabila kozaka, naj se zateče pred vročino vanjo. Le nekaj je pradedu osupnilo. Ni ležal na krmi, temveč na ogromnem kupu gnoja: menda se je kopicil leta in leta, dokler je postal kakor zvonik visok. Praded je takoj razumel, da mu je to šalo spredla peklena nesnaga. Prevarila ga je, da je imel gnoj za krmo. Seveda, od hudiča in večje se ne sme človek nadejati nič dobrega.

Praded se je umil, si opasal sabljo in je šel pogledat konja. Vranca sta žvečila krmo kot po navadi. Kje pa je bil pobratim? «Ta mož je vsega kriv!» je pomislil. «Ko bi ne bil šel v krčmo, bi prav dobro prenočila v stepi. Nu, pa mu bom že posvetil! Saj bi bil moral takoj opaziti, da ni zašel v dober kraj. V kak dober namen naj bi stala krčma sredi neobljudene stepe, in kdo naj bi zahajal semkaj?» Povsod je iskal tovariša, a ga ni nikjer našel. Pradedu je postalo hudo pri srcu. «Da ga niso ugonobile pošasti? Zakaš sem ga pustil samega?» se je kesal. «Pokaj sem se tako ustrašil? Kolikokrat sem se bil sam proti desetim sovražnikom, topo: pa sem strahopetno utekel pred babnicami. Kaj pa, peklena moč človeka čisto zmede... Tudi tisti le kozak je bil najbrž kak volkodlak, a kdo naj bi bil to slutil? Če bi to vedel, se ne bi bil nikdar lotil njegovih poslov.» Obupan je stopil v krčmo, hoteč povprašati žida...

Žid se je pokrtil s talasom¹⁾, si navel na čelo rogu podoben zvitek z Mojzesovimi zapovedmi in je mrmral v kotu židovske molitve. Dolgo je čakal kozak, da krčmar neha moliti, a mož je vsevidil tulil s tenkim glasom in se

gugal, tleskal z jezikom in teptal s copatami. «Menda preklinja našo vero, Judež?» je pomislil praded, ko je žid zacvilil tako visoko, kot bi ga črevesa bolela, «ali pa se priporoča rogatemu hudiču, kateremu je zapisal dušo, kalli?» Čakal je potrpežljivo, dokler žid ni obrnil glavo. «Imaš mačka? Boš pil?» je vprašal, ne da bi nehal mrmaž svoje molitve.

— Kako naj bi imel mačka, žid? — je odgovoril praded, — če sem snoči samo povohal horiliko?

Krčmar je pomežiknil, se obrnil in molil naprej, ne da bi bil še črnil besedico.

— He, — je pomislil praded, — ta pa najbrž do neči ne bo končal! To gotno ga je vprašal: — Čuj no, žid, kam pa je izginil moj pobratim?

Žid se spet ni zmenil za vprašanje; samo zatulil je, kakor da bi ga kdo ubijal. — Nekaj se je moralo zgoditi, da to nihče ne odgovori! — je pomislil praded in ponovil jezno: — Nehaj no tuliti! Dam ti zlot, če mi odgovoriš. Ako pa ne, te prekrižam, prav zares, tako mi moje vere!

Žid je umolknil in nastavil uho. — Kaj pa bi radi? — je zašepetal.

— Kam je izginil moj pobratim, te vprašam!

— Kaj pa vprašujete mene? Izginil je, kamor je moral.

— Nikar me ne jezil! Prekrižam te!

— Zakaj bi me prekrižali? Kako naj vem, kje je? Saj ne morem paziti na vsako pijanduro. Preveč jih je tu. Za take opravke mi res nedostaja časa. Phe! — in žid je skomignil z rameni.

— Nu, se je razvnel praded, — ni treba, da bi ob njem brusil svoj jezik, žid. Dober kozak je in nič ne pije. Horilka se mu je tako pristudila, da je ne mara niti videti!

— Phe! — se je zasmel žid in ni nehal mrmrati molitve: — Ta pa je čudna... Vi niste nič pili, vaš tovariš pa tudi ne. Kako neki sta se le izgubila?

— Če bi vedel, kje je, ne bi tebe vpraševal!

Nu, kakšen pa je?

— Prav mršav in enook.

¹⁾ Molitveni plašč.

— Oj, vaj! — je zaklical prestrašen žid in zmajal z glavo — enook je?
— Kaj za to, ko je sicer dober sabljač!

— Joj, nič ne veste, če tako govorite. Ko bi vedeli, kaj vse se je zgodilo... Oj, vaj, enook jel!

— Povej mi brž, pasja veral — je zarjovel praded in lopnil s pestjo po mizi. Miza je počila in žid je kar počenil.

— Joj, nikar me ne plašite tako hudo! — je zacvilil. — saj vam ne bo nič pomagano, če se prestrašim! Kar se je zgodilo, se je zgodilo!

— Nu pa govori, kaj se je zgodilo!

— To se je zgodilo, pan licar, — je zastokal žid in skočil pokonci, — da mi morate dati zlot, pa še dva, če ne tri zlotel!

— Tukaj jih imaš, Judež, zdaj pa ven z besedo! — mu je velel praded in vrgel tri zlate na mizo.

— Štiri zlate bi mi morali dati, pan licar, nu, pa bodi tri, — se je vdal, ko je praded nestrpnostno dvignil pest. — Pravite torej, da je imel samo eno oko?

— Nu, da!

— Pa bi radi vedeli, kaj je z njim?

— Nu, da, le urno z besedo na dan!

— Joj, slabo je z njim, pan licar, — je zacmokal krčmar z ustnicami, — prav s bo je z njim...

— Da bi te zlodil! Ali me boš dolgo mučil? Čuj nu, ti, svinjsko uho. Brž govori, sicer se prekrižam in še pejses²⁾ ti odrežem povrh! — Praded je že dvignil roko.

— Stojte, vse vam bom povedal po pravici, kakor se spodobi za poštenega žida. Kaj pa ste se tako narepenčili, pan licar? Seveda, slabo je z njim, ko so ga ujeli Romodanovi strelci in Samojlovičevi kozaki.³⁾

Praded je obstrmel: — Lažeš, pasji sin! Odkod bi se pa vzeli ti pesjani?

— Kaj vem, odkod so se vzeli! Vem samo, da so prežali tukaj več dni na hetmanove sle.

— Glej, komu so ga izdale proklete veščice! — je pomislil praded in solze so mu privrele na oči. — He, čemu pa imam ostro sabljo, če nisem znal pobratimu pomagati v nevolji?! Kaj pa če se žid laže?

— Kje so ga ujeli? — je vprašal obupno.

²⁾ Oh Wehl!

³⁾ Kodri ob sencih pri pravovernih židih.

⁴⁾ Bojar Romodanovski je vodil moskovske strelce v vojni z Dorošenkom

— Tukaj! Cela množica se je zalepela vanj in so ga zvezali. Nu, poprej jim je dolgo svetil s sabljo... Nemara mu niti ne bi bili kos, če bi stal bolj trdno na nogah...

— Saj ni nič pil, samo vonj ga je bil prevzeli!

— Phe! Pa bodi vonj! Potemtakem ne bi smel vohati horilke, — se je namuznil žid, — čemu jo je pač vohal?

— Kako ne bi grešen človek vohal, ko pa sami hudiči kuhajo pri tebi varenuho! — se je razjezil praded, — Kdaj pa so ga ujeli ti pesjani?

— Se pred včerajšnjim, pan licar, ponoči so ga bili ujeli.

— Kako pa to? Ali se ti je zmešalo? Saj sva šele včeraj dospela v tvoje vražje gnezdo. Nocoj je moralo bitil

Žid se je zasmel: — Tudi vi ste bržčas preveč vohali horilko, pan licar, ko tako slabo računate. Ne nocoj, temveč eno noč poprej...

— Nu, — se je začudil praded, — potemtakem sem jaz hudimano trdno spal! Če le ne lažeš, mrcina! Prespal sem zvestega tovariša. Nisem ga branil pred Samojlovičevimi izdajalci...

— Še to vam moram povedati, — je rekel žid obupanemu pradedu, — da so iskali drugega kozaka, ker sta bila dva. Niso ga našli. Kaj vse so počenjali z menoj! Kričali so in streljali, da bi jim povedal, kje tiči. S smrtjo so mi grozili, pa še hujše ko smrt so me prestrašili, a jim nisem ničesar povedal. Kaj naj bi govoril, sem mislil. Naj le streljajo, če se jim ljubi... Pan licar mi dá zlate, ko se zbudi, sem mislil...

Hudo je postalo kozaku. Solze so ga pekle kakor ogenj. Ko bi le vedel, kam, brž bi mu pohitel na pomoč, takoj bi bil zletel kakor orel... Nič ne bi mislil na življenje, saj mora človek prej ali slej umreti. Sam bi jih bil napadel v stepi. A v širni stepi ni videti sledu in daleč so že sovragi, če so jahali dan in noč. «Kaj pomaga, — je sklenil. — sám moram nesti hetmanovo pismo. Naj mi le večča prerokuje nesrečo, mar mi je za njo, saj imam važnejše skrbi... Če mi ne bodo krokarji raznesli kosti, če se kedaj vrnem, — naj me zemlja vrže iz groba, ako ne pohitim takoj pobratimu na pomoč! Samo da bi še ostal živ!

Zalučil je krčmarju denar na mizo, osedlal vranca in zdirjal dalje po zeleni stepi. Hvala Bogu, — je mislil, — da ni prišlo hetmanovo pismo sovražnikom v roke... Naj le pridejo sedaj

ponj, pa bodo spoznali, kako bo pela ostra kozaška sabljal

IX.

Vse se je razgibalo na khanskem dvoru. Prišel je sel khanovega prijatelja, ukrajinskega hetmana. Prinesel je pismo in vabi na boj, a krimske batirje⁹ že zdavnaj srbe roke in se vneto oprijemajo ročajev svojih zakrivljenih sabelj. Vsi so se naveličali dolgega miru. Tudi prerok ne mara pravovernih, ki samo žde doma in poslušajo, kako se pričkajo med seboj ljubosumne žene v haremu. Junakovo mesto je sredi široke stepe, kjer veselo rožljajo meči in tenko pojo puščice. Iz vesele Poljske in mrzle Moskve je lahko dobiti plavolasih, črnookih lepotic, draga krzna in srebrne, težke posode... Še konji nestrpnost rezgetajo in potrka vajo z neokovanimi lahkimi kopiti...

Khan se je razveselil in z njim so se vzradostili vsi zvesti sluge. Murze in begi so oblekli drage halate¹⁰, si pripeli z biseri in dijamanti posute jatagane⁷, da so nared za svečan sprejem. Khan bi rad pokazal vsem sovragom, kako čišla pogum in vojno modrost svojega prijatelja-hetmana. Pripravil mu je daril, da jih izroči njegovemu slu: dragoceno sabljo z damaščanskim rezilom, na katerem se žari v zlatih črkah moder rek iz korana, in bogato, zlato vezeno, z debelimi turkusi okrašeno sedlo. Vsi vedo, da pomenijo ti darovi zaželjeno vojno. Takoj po izročitvi bo zajahala četa brze konjiče, zatulila po vsej stepi in poletela hetmanu na pomoč. Vsi so veseli, a najbolj vesel je khanov mladi sin Azamat: to bo njegova prva vojna.

Samo stari vezir Fazil-Ahmed-paša ni vesel, dasi prekanjeni lisjak skrbno prikriva svojo zadrego. Smehlja se in se prilizuje kozaku, a črna kača mu gloje srce in udrte oči hudobno plamtijo pod košatimi sivimi obrvmi. Marsikdo slutí, da stari vezir pana hetmana sovraži in pošilja na skrivaj sle k izdajalskemu Samojloviču in v daljno Moskvo. Pravijo, da dobiva od tam bogatih daril. A khan se ne zmeni za govornice, in paša je slej ko prej prvi človek na dvoru, dasi ga nihče ne ma-

ra. Samo znani batir Kara-Mustafa⁸ je pogumno dvignil svoj glas, hotoč odpreti khanu oči. A Fazet-Ahmed je umel hinavsko ukiniti Mahomedovega vnuka⁹, in Kara-Mustafa je moral pobegniti v široko stepto. Marsikdo žaluje za njim: v vsem Islamu je najbolje sukal meč, a nihče ne ve, kje je in ali je sploh še živ?

Praded ni vedel, da je bil Fazil-Ahmed šajtanov¹⁰ služabnik in je vzel njegove hinavske besede za suho zlato. Veselil se je, da je srečno opravil nevarni posel, prinesel pismo in bil dobro sprejet. Smejal se je stari večči «Zaman si krakala!» — je mislil, — preostaja mi samo, da pomorem po bratimu. Pa ga bom že našel!» Vesel se je odpravil h khanu.

— Pripravi se, prijatelj, — mu je rekel Fazil-Ahmed. In praded je odpravil podvleko v svojem županu, odvil v kockasto ruto skrbno zavito pismo in stopil pred khana.

Krasno palačo ima khan Selim-Girej. Vsa je poslikana in pozlačena: Bog ve, kje so našli mojstri za toli čudovito delo. Nobeno dekletje ne bi z najboljšo tanko šivanko naredilo na platnu tako zvutih vzorcev, kakor jih je videti po stenah palače. Koliko zlata so porabili in koliko barve! Še slikar ne bi takoj uganil, koliko je stala ta čudna umetnost. — Tako je mislil praded in stopal za vezirjem skozi dolge vrste lepo opravljenih murz in begov. Stali so nepremično kakor maliki in si prekrizali roke na trebuhu. Še preproge na tleh so bile tako pisane in lepe, kot bogate tatarske obleke. Marsikomur bi pošla sapa sredi tega sijaja, a praded je stopal pogumno s pismom v desnici.

— Pripravi se, prijatelj! — je vnovič rekel vezir pred zaprtimi vrati, ob katerih je stala straža s potegnjenimi meči. — Pazi, da se ti ne bo zmešalo!

Sredi dvorane je sedel khan na vezelni blazini in kajil dolgo pipo. Okoli so stali v zlatih težkih oblekah sivolasi, preteči, najuglednejši murze in khanski sinovi. Straža je držala krive sablje in dolga kopja. Vse je tako sijalo in lesketalo, da je zaplesalo pradedu pred očmi. Ni vedel, kaj naj bi najprej pogledal. A kozak se ni zme-

⁹) Junake. Rusko: bogatirji.

¹⁰) Murze = glavarji, begi = plemstvo, halat = dolga halja.

⁷) Krivi noži.

⁸) Khanov vezir, pozneje Fazilov naslednik.

⁹) Khanov naslov.

¹⁰) Šajtan = vrag.

del; priklonil se je na vse strani in se junaško vzravnal pred khanom.

— Veliki khan, Mohamedov vnuk, naš vladar in gospodar, — se je priklonil vezir, — pripeljal sem ti na tvoje povelje odposlanca tvojega prijatelja-hetmana. Nizko se ti klanja, gošpod.

— Povej slu, o, paša, — je rekel khan, — da 'ga pozdravljam in se zahvalim za pozdrav. Vprašaj ga, ali je zdrav moj prijatelj?

Nu, praded je že znal zasukati besedo.

— Zdrav je že pan hetman, — je odgovoril in se zopet priklonil, — a rad bi izvedel, kako je tvoje ljubo zdravje?

Tudi mi smo zdravi, hvala Allahul — je odgovoril khan. — Večkrat se spominjamo našega prijatelja. Kako se mu godi?

— Dobro se mu godi, — je odgovoril praded, — še za haluške s slanino se ne zmeni, če so na mizj... A zdaj me pošilja z neko prošnjo.

— Kaj bi pa rad? — je vprašal khan, — Prijatelju vedno radi pomagamo... Paša nam je pravil, da imaš za nas hetmanovo pismo?

— Nu da, imam ga! — je odgovoril praded in je stegnil roko z zavitkom. — Tu ga imaš!

— Prijateljevo pismo je najboljšee darilo... Vzemi, o, naš vezir, odposlancu pismo in čitaj, kar je zapisano v pismu.

Paša je vzel zavitek in ga pričel razvzljavati. Praded pa se je zopet nizko priklonil, da se prikupi vladarju. «Ni komur še ni zaupal velemožni hetman toliko, kakor tebi, o veliki khan! Ta koj boš videl iz pisma! — je rekel.

Globoko se je priklonil in se zopet vzravnal ter... se zavzel. Kaj se je zgodilo, da vsi tako divje gledajo? Selim-Hirej sedi ves sinjkast od jeze, z napol odprtimi ustmi in nepremičnimi očmi. Vsi murze in begi so pobesneli in divje pograbili ročaje svojih jataganov.

— Kakšen gad jih je pičil? — je pomislil začuden praded.

Ozrl se je še po Fazil-Ahmetu, in kaj bi mislili, dobri ljudje? Stemnilo se mu je pred očmi: stari vedež je držal v roki namesto zaupnega pisma... pečo, — pečo, kakor jo nosijo omožene ženske, pa jo je še stresal, zlodejl pred khanom...

(Konec prihodnjic)

Kako se vzgaja naš oficirski naraščaj

Vojna akademija v Beogradu

Naš oficirski zbor uživa po pravici ne le doma, temveč tudi v mednarodnem svetu odličen glas. Vrline srbskega vojaka in zlasti tudi srbskega oficirja med svetovno vojno so vzbudile občudovanje prijateljev in sovražnikov in znane so posebno laskave sodbe, ki so jih izrekli nemški vojskovodje že po prvih spopadih o srbski vojski. Vse dobre tradicije srbskega oficirskega zbora si je očeval tudi mladi oficirski naraščaj velike jugoslovenske vojske. To je razumljivo, ker dovršuje svoje študije v zavodu, ki že skoraj 80 let vzgaja oficirje in iz katerega so izšli vojskovodje svetovnega imena. Ta zavod je nižja Vojna akademija v Beogradu, ki je baš prošli teden pričela z novim šolskim letom (ona šteto šolska leta kot razrede in je pričela letos svoj 56. razred. Nič manj kakor 567 mladeničev iz vseh krajev naše domovine je vstopilo v

novi razred Vojne akademije, ki šteje nad 1500 gojencev, razdeljenih na 3 letnike.

Zgodovina naše Vojne akademije, ki je razdeljena v nižjo in višjo šolo (poslednja izobrazuje oficirje za vodilne funkcijonarje armade) je zelo zanimiva.

Prvo idejo za osnovanje podobne šole je dal l. 1830. knez Miloš Obrenović, ko je osnoval v Požarevcu «Vojnu školu», v katero je stopilo 32 mladeničev. Ker je bila Srbija takrat še turški vazal, so jo Turki l. 1838. ukinili, a že l. 1848. je bila pod knezom Aleksandrom Karagjorgjevičem zopet obnovljena pod imenom artiljerijska šola. Nien upravnik je postal Slovak Franjo Zach. 30. avgusta l. 1850. so bili izbrani prvi redni gojenci te šole, 23 po številu, pripravniki tečaj se je pričel dne 18. septembra 1850., zato se ta dan smatra kot rojstni dan današnje Vojne akademije. Prvi raz-

red je prebil v šoli pet let; leta 1855. jo je zapustilo samo deset absolventov. L. 1851. je stopil v artiljerijsko šolo 2. razred. Kmalu pa se je pokazala potreba, da bi se razen artiljerijskih častnikov pripravljali tudi častniki drugih vojaških panog za svojo službo. Ze l. 1859. je takratni upravnik major Alimić predlagal glavnemu vojnemu štabu, da naj se preosnuje Artiljerijska šola v Vojno akademijo, ki naj bi vzgajala častnike vseh panog in pa policijske uradnike. Predlog pa iz finančnih razlogov ni bil sprejet. A ideja ni zaspala in prihajali so novi predlogi. Šele l. 1874. je vojni minister naročil takratnemu upravniku Artiljerijske šole generalštabnemu polkovniku Ljubi Ivanoviću, da naj izdela zaeno s profesorji svojega zavoda načrt za preosnovo te šole. Zbog vojn l. 1876.-78. je tudi to splavalo po vodi in šele leta 1879. se je sestavila posebna komisija, ki je izdelala osnutek zakona o preuredbi Artiljerijske šole v Vojno akademijo. Osnutek je določal razdelitev akademije v nižji in višji tečaj. Še tisto leto ga je sprejela Narodna skupščina v Nišu, kmalu nato pa ga je potrdil tudi knez Miloš Obrenović.

Tako je tedaj Srbija dobila svojo prvo Vojno akademijo. Naloge te akademije so bile točno določene: imela je vzgajati mladeniče za častnike in dajati mlajšim častnikom višjo vojaško izobrazbo. Delila se je v dve šoli: Nižjo s triletnim tečajem in višjo z dveletnim trajanjem in s tremi odseki: generalštabnim, artiljerijskim in inženjerskim. Vsako učno leto je bilo razdeljeno na teoretični in praktični del, za sprejem pa se je vedno zahteval sprejemni izpit. Pozneje so se izvedle še nekatere manjše preosnove. V 20. stoletje je stopila Vojna akademija s povsem ustaljenim in solidnim ugledom dovršene splošne častniške šole. V prvih 50 letih svojega obstoja je dala srbski vojski 1057 šolanin častnikov. Z novim stoletjem je njen pomen silno zrasel, kajti bilo je jasno, da stoje na pragu usodni dogodki: boji za končno osvobojenje bratov iz večstoletnega suženjstva in za ujedinjenje v svobodno narodno državo. V ta namen je bila potrebna dobro organizirana armada, a nje hrbenica je vsekdar častniški zbor. Vojni akademiji je bila dana važna naloga, da vzgoji kar najboljši častniški nasračaj. In da je bila kos tej nalogi,

pričujejo bleščeči vojaški uspehi, ki jih zaznamuje Srbija v vojnah l. 1912., 1913., 1914. do 1920.

V teku te perijode je Vojna akademija izpreminjala učno dobo tako višje kakor nižje šole od 2 do 4 leta, kakor je že velevala potreba popolnjevanja častniškega kadra z mlajšimi oficirji.

DIVIZ. GENERAL JOSIP KOSTIĆ, upravnik Vojne akademije v Beogradu

Mobilizacijski proglas l. 1912. za prvo balkansko vojno je zatekel v nižji šoli 42., 43., 44. in 45. razred, ki bi imeli dovršiti štiriletni tečaj, kakor so ga dovršili razredi pred njimi. Toda vojna potreba je že dva meseca po izbruhu vojne razpustila 42. razred, ker so njegovi gojenci morali oditi na bojišče. Kmalu se je delovanje Vojne akademije sploh prekinilo in v šolskem letu 1912.-1913. ni bilo pouka ne v nižji niti v višji šoli. Gojenci nižje šole so bili uvrščeni nekateri v činu podnarednikov, mlajši pa v činu kaplarjev v operativno vojsko. V drugi balkanski

vojni (z Bolgari) so bili gojenci 43. razreda prevedeni že v pehotne podporočnike.

Balkanske vojne so upeljale Srbijo v novo cro ogromnih vojnih naporov in žrtev. Zlasti ji je pretila nevarnost ob koncu vojne z Bolgarijo, kajti Bolgarija, ki jo je podpirala Avstro-Ogrska, se ni mogla sprijazniti z mislijo, da ima Srbija pravico do svoje Makedonije. Avstro-Ogrska pa je videla v povečani Srbiji neposredno in najbližjo nevarnost zase; zoper njo se je na vso moč pripravljala, izrabljajoč tudi Bolgarijo, da bi Srbijo kolikor le moči zmanjšala in jo onemogočila kot političnega činitelja na Balkanu.

Mobilizacija za veliko vojno l. 1914. je iztrgala Vojni akademiji 45. in 46. razred nižje šole, ki sta pravkar odšla na praktičen tečaj. Gojenci obeh razredov so bili že v oktobru l. 1914. kot podčastniki na bojišču.

Tako je zopet nastopilo prekinjenje poduka na Vojni akademiji. Trajalo je od l. 1914. do 1919. Po vojni pa je napočila tudi zanjo nova doba: postala je Vojna akademija kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. L. 1919. dokončno določene meje nove države je veljalo braniti. Vzporedno s povečanjem državnega ozemlja in števila prebivalcev je zrasla tudi oborožena sila; tu pa se je vsiljevala nujna naloga, da se čim prej vzgoji veliko število mladih častnikov, ki bodo zamašili občutne vrzeli v jedru nove vojske — v bivši srbijanski armadi. Svetovna vojna še ni bila formalno končana, ko se je že začel poduk na nižji šoli Vojne akademije, in sicer s triletnim tečajem. Takrat je vstopil v nižjo šolo 47. razred gojencev, in sicer mimo Srbov tudi že Hrvatje in Slovenci. Med njimi jih je bilo več iz civilnih šol, znatno število pa tudi iz prejšnjih avstro-ogrskih vojaških učnih zavodov. Tako je dobila nižja šola širšo nacionalno vzgojno nalogo: da mlade generacije Srbov, Hrvatov in Slovencev zbliža med seboj in amalguje v nacionalno zavedne branitelje naše domovine. S tako obnovitvijo svojega dela je torej stopila Vojna akademija v novo perijodo. V nižji šoli je bila učna doba znižana od 3 na 2 leti. Dne 21. januarja 1924. je izšla nova uredba v Vojni akademiji. Lesta določa, da se učna doba v nižji šoli odmeri na 2 in pol leta, pri čemer traja dve leti splošna šola, polovica tretjega leta

pa je strokovni tečaj. Danes je tudi to izpremenjeno: učna doba znaša zopet tri leta. Z novo uredbo se je šolska izobrazba častnikov še bolj specializirala, saj moderne metode vojevanja zahtevajo od častnika čedalje več strokovnega znanja: Poslej se v šoli posveča še večja pozornost vzgoji pravega častniškega in vojnega duha.

Do danes je vzgojila Vojna akademija z nekdanjo Artiljerijsko šolo čez 4000 častnikov. Od l. 1873. do danes je uživalo 33 bivših gojencev Vojne akademije čast in oblast vojnega ministra; dva gojenca — poznejša generala — sta bila ministrska predsednika; izmed sedanjih kandidatov za to mesto se češče imenujeta tudi gojenca Akademije: divizijska generala Josip Kostić in Peter Živković. Dva bivša gojenca sta bila ministra zunanjih zadev, 11 jih je bilo ministrov za javna dela, 1 minister za gozdarstvo in rudarstvo in 1 minister prometa. Takisto potekajo iz vrst bivših gojencev beograjske Vojne akademije mnogi državni svetniki, poslaniki, načelniki generalnega štaba itd.

V epohalnih vojnah 1912.-1919. so stali njeni gojenci na čelu vojsk: Radomir Putnik, Živojin Mišić, Petar Bojović, Stepan Stepanović so dovolj slavna imena.

Sedaj je upravnik te visoke naprave divizijski general Josip Kostić, čigar vojaška izobrazba in energija je najboljše jamstvo, da bodo pod njegovim vodstvom vzgojeni častniki imeli odlike in vrline, ki dičijo njihovega upravnika.

H koncu utegnejo zanimati podatki o absolventih Vojne akademije po osvobojenju.

1. razred v kraljevini SHS je dovršilo 213 gojencev, med njimi 20 Slovencev. Prvak med temi absolventi je bil Slovenec Vekoslav Kolb, ki je sedaj pripravnik generalnega štaba. Razred 1920.-22. je dovršilo 309 gojencev, med temi 16 Slovencev; prvak je bil zopet Slovenec Milan Prosen, ki je letos dovršil z odličnim uspehom Ecole de Guerre v Parizu. Letnik 1921.-23. sta dovršila 302 gojenca, med njimi 18 Slovencev. Prvak v tem razredu je bil Slovenec Rudolf Fenc, ki sedaj nadaljuje študije v artiljerijsko-tehnični šoli v Fontenbleau. 50. razred (1922.-24.) je dovršilo 355 gojencev (31 Slovencev). 51. razred (1923.-25.) 373 gojencev (41 Slovencev), 52. razred 400

gojencev (20 Slovencev). Sedaj so v Vojni akademiji 54., 55. in 56. razred. Žal da je med njimi malo Slovencev, dasi baš Slovenci dosežajo v tej šoli zelo lepe uspehe.

Hrana, stanovališča in zdravstvene razmere so v Vojni akademiji odlič-

ne. Stroške za hrano in poduk nosi država in žive vsi gojenci popolnoma enako; dobivajo pa tudi mesečno plačo. Enkrat na leto imajo dopust z brezplačno vožnjo.

Tiko se torej vzgaja aktivni častniški naraščaj Jugoslavije.

Človeške žleze — pa kriminal in blaznica

Nekaj o izsledkih ameriških endokrinologov.

Na ulici srečamo včasih človeka, ki govorí s samim seboj. Vsi vemo, da tak čudak ne more biti normalen. Ponajveč so stanje nenormalnih ljudi zakrivilo motnje v delovanju žlez, teh čudovitih organov, ki nam razkrivajo najgloblje življenske skrivnosti.¹ Take motnje zadostujejo, da postane človek duševno ali telesno manj vreden. Tudi zločinci — in sem štejemo prave, tipične zločince — so prav za prav bolniki, ki jim žleze ne delujejo pravilno. To mnenje se često zavrača, češ, da je enostransko in nedokazano. Branijo pa ga skoro vsi moderni endokrinologi,² ki čedalje bolj trdno dokazujejo, da ima kemična sestava posameznega človeka ogromen vpliv na vse njegovo delovanje in nehanje. Če naj njim verjamemo, bi imeli v nauku o žlezah ključ za razumevanje življenskih tajn; tu je nemara tista čudežna življenska sila, ki nenehoma ustvarja nove, med seboj zelo različne tipe posameznih ljudi. Če komu močno deluje tako zvana thyroidna žleza, tedaj je v njem zelo razvita čuvstvenost, ima pa tudi oster um; tak človek je lahko n. pr. pesnik. Če prevladujejo intersticialne-suprarenalne žleze, ima človek vse pogoje za velik uspeh v življenju. Tako se nam je s te strani precej razgrnila tančica, ki je doslej pokrivala skrivnost naše osebnosti; vendar pa so se takoj na drugi strani še bolj pomnožile tajne, ki jih ne moremo dometi.

Mnogi medicinski strokovnjaki danes lahko že razložijo bistvo žlez in njihov vpliv na normalnega človeka in na zločinca. Vendar nas radi podučé tudi o

¹ V boljše razumevanje tega članka svetujemo čitatelju, ki ne pozna delovanja žlez, da prebere razpravo v 2. knjigi »Življenja in sveta« na strani 873.

² Znanstveniki, ki raziskujejo bistvo in delovanje žlez. Endokrinologija je znanost o žlezah.

težkočah, s katerimi se morajo boriti in braniti izsledke, ki so prišli do njih trudoma in počasi. Že med samimi zdravniškimi tovariši imajo endokrinologi mnogo nasprotnikov: še bolj pa jim nasprotujejo ljudje, ki branijo moralna načela, zlasti še verski učitelji, ki na vso moč zagovarjajo nazor o svobodi človeške volje. Če so potemtakem zadnje niti človeškega življenja dejanja in nehanja v žlezah in če majčkena količina neke kemične snovi — joda — odločuje, ali so tvoja dejanja genijalna ali pa bedasta, tedaj ni moči govoriti o tem, da bi bila človeška volja prosta. Tudi ni verjeti, da bi se dal z različnimi dušeslovnimi sistemi preobraziti človek, ki je pod tajnim vplivom svojih žlez obrnjen v napačno smer, kakor hočejo moderni oznanjevalci »vzgoje volje« in »vzgoje k preobrazbi človeka z močjo misli.«

Težave takega raziskavanja žlez si lahko zamislimo, če vemo, da so v človeškem telesu milijoni nevronov in da žleze store nekatere občutljive, druge pa neobčutljive. Znanstveniki so morali delati leta in leta, preden so dognali reakcije, s katerimi se nevroni odzivajo hormonom. Če pa so žleze odgovorne za vsa dejanja posameznega človeka in ako se človek — prav kakor posamezna celica — ne ravna po нравnih naukih, namreč po neodoljivi duji narave, tedaj človek ne postane zločinec zbog tega, ker bi »zašel v slabo družbo«, kot trde pobožni ljudje, namreč zato, ker se ravna po enakem nagibu, kakor žene mušico v plamen, kjer se uniči. In če tak človek ne mara spoznati prave luči, kot trde moralisti, se smemo vprašati, ali ni krivo to, da enostavno ne zmore moči za drugačno ravnanje?! Mnogo milijonov potrošijo po svetu leto za letom, da bi izboljšali razmere v jetišnicah, dvignili življenske pogoje človeštva itd., vse v upanju,

da se bo tako znižalo število zločincev. Dosihmal pa je bil uspeh kaj neznan, če lahko sploh govorimo o kakem uspehu. Danes kakor pred sto leti stoji pred sodišči skoro enako število strašnih morilcev, dasi pred enim stoletjem ni bilo tolikih preošnov, kakor so se izvedle v novejšem času v boju zoper zločinstvo. Vzlic vsému trudu pa ni torej niti v najbolj civiliziranih deželah — n. pr. v Zedmjenih državah — padel odstotek zločincev. Slej ko prej prihajajo morilci iz nižjih družabnih plasti enako kot iz tako zvanih boljših rodbin, kjer so bili deležni dobre vzgoje. Danes sicer ne obešajo zločincev na križpotih ljudem v strašilo in svarilo, zato pa imamo v Ameriki električni stol, ki obračuna z najhujšimi zločinci. Socijalisti trde, da je toliki razširjenosti zločinstva kriva nepravilna razdelitev premoženja, ki loči ljudi v bogate in revne. Da pa upeljava socijalističnega družabnega reda ne bo pomenila konec zločinstva, o tem nas prepričujejo endokrinologi, ki preiskujejo žleze notoričnih zločincev. Proučevanje njihovega življenja in navad od zgodnje mladosti do zrelih let dokazuje takisto, da so počenjali vsa nenormalna dejanja proti lastni volji, t. j. pod pritiskom neke notranje nuje. Če bi take ljudi izročili že za mladih nog v oskrbo kaki kliniki, ki bi jim lečila žleze, tedaj bi se utegnilo število zločincev zares vidno znižati.

★

Pri otrocih, čijih kemična sestava ni zdravna, je tako klinično zdravljenje po navadi uspešno; pri otrocih, čijih thyroide žleze so zaostale, kar jih je storilo duševno manjvredne, se pokaže znaten napredek, ako jim vbrizgujemo živalske thyroide hormone. Edino to je pravilna pot v boju z zločinstvom; samo ta pot utegne imeti bodočnost. Kako naj bi z moderno urejenimi kaznilnicami zatrli zločine? Kako naj človeka, ki mu je dala priroda sama zločinski nagon, uspešno prepričamo, da ne sme krasti? Seveda je res, da socialne okoliščine in slaba vzgoja zelo pospešujejo razvoj zločinskega nagiba in utrjujejo zaznamovančevo nagonsko težnjo, da zadosti svojemu skritemu glasu. Dognano je, da so pod izvestnimi pogoji nekatere ljudi z zločinskim nagibom vzgojili za koristne člane človeške družbe. Toda jedro problema je vzlic

temu: Kdo bo silnejši, narava ali vzgojni vplivi? Žal, da le v pre mnogih primerih zmaguje prvinski, naravni nagon nad misljo in vzgojno sugestijo.

Zanima nas, kaj je vzrok, da nastopajo razne motnje v delovanju teh zagonetnih, a toli pomembnih žlez? Po dosedanjih raziskavah je najčešča krivda prevelika materina občutljivost v času nosečnosti. Močna čuvstvena razdraženost, razburjenje, boleti itd. sili jo žleze k silnim reakcijam. Če se to češče ponavlja, nastopijo v žlezah redne motnje. V Ameriki proučujejo vprašanje žlez in njih zveze z zločinstvom zelo skrbno in natančno; dognali so, da imajo žene iz južnoevropskih in slovanskih dežel vse do preselitve v Ameriko povsem normalne otroke. Ko pa zanosijo v Ameriki, jim nove razmere, ki jih sili k razburljivemu boju za obstoj, tako »gredo na živce«, da trpi funkcija njihovih žlez. Posledica tega prilagovanja so manjvredni, često celo pohabljeni otroci, tako da baš iz vrst naseljenecv poteka največ ameriških zločincev, kretenov in blaznežev. Bilo je opaziti že v mnogih primerih, da žena, čije rodbina ni imela nikdar blaznih ali sicer nenormalnih članov in čije stariši so bili docela normalni, porodi idiota. Naseljenci sami torej ne polnijo ameriških ječ, marveč delajo trdo in s polno zavestjo odgovornosti. Toda iz vrst njihovih otrok poteka največji kontingent duševno zaznamovanih in kriminalnih tipov.

Prav zato so odgovorne za to, da prihajajo na svet duševno manjvredni in za kriminal namenjeni otroci, žene, ki po svojih telesnih sposobnostih niso zrele za možko delo, pa ga vendar opravljajo celo brez nujne potrebe. Ženski svet, ki se tolikanj zavzema za popolno enakopravnost moških in žensk, ne slutí, kakšne tajne sile bodo maščevala na človeštvu vsako pretriranost, s katero se bodo žene pregrešile zoper naravo in njene omejitve. Čim bolj se žena sili k delu, ki presega njene dejanske moči, tem večja je verjetnost, da bo rodila defektne, manjvredne otroke.

Mnoge motnje žlez so pri porodu tako neznanne, da jih sploh ni opaziti; v mnogih primerih se pojavijo šele v letih, ko se otrok razvija v odraslega človeka, zlasti v tako zvaní pubertetni dobi. Takrat kaže izvestne nenormalne nagibe, ki jih mnogi stariši odpravljajo s šibo. Sem štejemo n. pr. otroke laž-

nivce, tatiče itd. Često pa taki otroci niso odgovorni za svoja dejanja; vzrok njihovih nenormalnih navad in napak leži v otrokovi življenski kali, pri zlezah. Lahko je pač govoriti o zločinu in obsojati zločinca, nihče pa ne pomišli, da so med temi zločinci človeške družbe mnogi, ki so stopili v življenje zaznamovani, z usodo, ki je bila zapisana globoko v njihovi notranjosti. Žal da ves trud starišev in vzgojiteljev, ves vpliv družbe in strah pred kazenskimi posledicami, ni mogel premagati ne-

ke notranje nuje, ki je velevala temu nesrečnežu: To stori, saj ne moreš drugače! Zločinec sicer za to odgovarja, zakaj družba bi zašla v hude nepravilike, če bi z vsakim zločincem postopala kot z bolnikom, vendar je po današnjih izsledkih endokrinologije jasno, da je svobodna volja daleko bolj sporna zadeva, nego se vidi tistim, ki vsakomur — pa najpogosteje ob nepravem času — postržejo z moralnimi nauki.

Po Th. Dreiseru Ignotus.

Edgar Wallace

Moje izkušnje z zločinci

Slavni angleški pisatelj Edgar Wallace podaja v tem članku nekaj svojih spominov in razmišljanj o zločincih, ki jih je poznal v življenju.

Rad bi povedal kaj o predmetu, ki pravijo, da ga dobro poznam. Nadevajo mi celo sloves avtoritete; ker pa gre za zločince, mi to posebno ne laska.

In zares nimamo knjig o zločincih, ki bi mogle koristiti človeku, ki se iz znanstvenih vidikov zanima za zločin. Italijanski učenjak Lombroso je napisal o tem predmetu knjigo, ki pa ni vredna počenega groša. Italijanska šola antropologov* se je na polju kriminalistike omejila na brezpomembno in večasi jako varljivo sestavljanje mer in statistik. Nemara je zanimivo, če človek ve, da ima večina morilcev nesimetrične, t. j. nepravilne obraze, vendar pa vemo vsi, da imajo take obraze tudi taki, ki niso zločinci. Ne da se tajiti, da imajo ljudje, ki sede pri raznih kriminalnih razpravah na zatožni klopi, le redkokdaj normalno oblikovan obraz. Če pa si pozorno ogledaš sodni dvor, v katerem sede odlični pravniki, boš videl podobno sliko.

Kdor hoče zločinca razumeti, ga mora poznati; predvsem pa je treba njegovo dejanje doumeti. Moraš ujeti trenutek, ko postane zločinec iskren, ko ne igra komedije in ne laže zato, da bi koga spravil v zmojo. Zločinca najlažje spoznaš, kadar le-ta misli, da ima pred seboj človeka, ki ima sam zločinski na-

gib. Pod nekimi pogoji ga lahko spraviš k precejšnji odkritosrčnosti.

Tri skupine zločincev

V glavnem imamo tri razrede zločincev:

Priložnostni zločinci.

Zločinci, ki jih je prisillla resnična ali avtosugestivna nuja.

Pravi zločinci.

Prvi dve skupini zločincev imata skupen poglavitni motiv: pridobiti sredstev za dobro življenje. To pomeni: ti ljudje počenjajo zločine zaradi tega, da bi imeli denar, ki jim omogoča kakšno zabavo in veselje. K drugi skupini bi štel večino morilcev in moram poudariti, da je v prvi in drugi skupini le nezaten odstotek ljudi, ki bi jih lahko označil kot zločince v absolutnem pomenu te besede.

V prvo kategorijo gredo n. pr. »sra-ke«. Kradejo poštne znamke, odpirajo pisma in pobirajo iz njih denar in druge vrednote, kradejo tuje blago, ki jim je bilo dano v shrambo ali drugače zaupano. Potem štejem sem zločince, ki izrabijo službo, ki jim je bila poverjena v zaupanju na njihovo poštenost (n. pr. blagajniki, knjigovodje itd.). V drugo skupino pa štejem ljudi, ki izrabijo dani položaj ali si napravijo načrt, kako bi prišli nepošteno do denarja. Denar pa jim je zmerom le sredstvo za kakšen luksuz.

Prva dva razreda zločincev imata tudi to značilnost, da si noben zločinec te vrste ne more predstaviti, da bi mu kedaj prišli na sled. Zaradi tega ne sto-

* Antropologija je veda, ki raziskuje razvoj človeškega rodu.

ri ničesar, s čimer bi bil preprečil razkritje. Neomajno je preverjen, da: spretnost, s katero krade, okolnost, da ga ni nihče videl, gotovost, da pada sum na dolgo vrsto ljudi, — da vse to zmanjšuje riziko na najmanjšo mero. Prav to je vzrok, da štejem k tej kategoriji tudi večino morilcev. Znani boljši morilci, n. pr. Crippen, Seddon ali Armstrong, torej možje, ki so imeli nadpovprečno vzgojo in poznavanje sveta, niso niti enkrat občutili bojazni, da jih utegnejo razkrinkati. Če pa bi jih bil že kdo osumil, so bili v naprej prepričani, da stoje po premetenosti in duševnih sposobnostih tako visoko nad kriminalnimi uradniki, da jim ne more nihče do živlega.

Tudi sleparji večjega sloga imajo to zaslepljujoče prepričanje. Vendar — dejal sem že, da ti ljudje še niso zločinci v pravem pomenu besede. Njih življenje nikakor ni bilo izpolnjeno s samimi zločini. Le približno 10 odstotkov morilcev je bilo že preje sodno kaznovanih. Večino 90 odstotkov tvorijo žene in možje, ki so vse do trenutka, zaradi katerega so obtoženi, živeli docela redno kakor večina drugih ljudi.

Moje znanje z zločinci

Prvo znanje s pravimi zločinci sem bil navezal v Lanning Town. V nekem zabavišču sem se bil seznanil z dvema mladima možema. V teku razgovora sem izvedel, da jim vlomilstvo dobro nese; specializirala sta se za tatvine v blagajnah manjših trgovin. Podjetje je tako uspevalo, da sta potrebovala tretjega družabnika in sta vprašala mene, ali bi se bil hotel udeležiti. Bila sta sila častihlepna dečka; sestavila sta načrt za celo serijo večjih tatvin. Hotela sta me po gizdalinsko obleči in mi poveriti nalogo, da bi se bil sukal okoli gospodičen pri blagajnah. To ponudbo sta mi stavila že na tretjem sestanku; govorili smo o zadevi čisto v poslovnem tonu in nista bila niti užaljena, ko sem bil odklonil njuno prijaznost.

Radovednost pa mi le ni dala miru. Šel sem pogledat v trgovino, ki sta jo bila mladeniča določila kot prvo točko svojega programa. Najprej sem se kajpa, ozrl na mlado damo, okoli katere bi se imel jaz »vrteti« (fraza, ki jo rabijo zločinci za pojem: dvoriti ženi). Za blagajno je sedelo ljubko petnajstletno dekletce. Tako sem razumel, zakaj sta hotela najeti mene, ki sem bil mlajši od

njiu. Tatova sta svoj načrt izvršila in sta bila aretirana v času, ko sem bil še v Canning Town. Nekaj let pozneje sem prisostvoval razpravi zopet enega izmed teh zločincev, ki je bil obsojen na smrt zaradi roparskega umora neke starke.

Kmalu nato — očitvidno posledica prvih zvez, ki sem jih imel s tem krogom — sem si bil pridobil zaupanje znanega in priznanega tatinskega specialista, ki se je štel v vrsto »lestvičarjev«. Ta mož je postal pozneje jako slaven in so mu nadeli »častni« naziv »roparska mačka«. Praksa takega »lestvičarja« je jako enostavna: »mojster« in njegovi pomočniki opazujejo samotno stoječo hišo in čakajo, kedaj vsa rodbina sede v jedilnici za mizo in večerja. Ko je v spalnici tema, postavijo lestev k oknu in »mojster« zleze v sobo. Da je bolj na varnem, zaklene vrata in ukrade, kar se dá v najkrajšem času ukrasti in potem naglo izgine.

Nobeden »lestvičar« ni vlomilec v pravem pomenu besede. Ali ni zanimivo, da vlomilec začčenja svoje delo navadno v pritličju, medtem ko si »lestvičar« drzne takoj v prvo nadstropje?!

Izkušnja z žeparji

Večina zločincev se namenoma omejuje na izvestno stroko. Dogaja se, vendar pa prav poredkoma, da bi »lestvičar« postal žepar. Meni samemu tak primer sploh ni znan. Tolpa, ki se je lotila žeparstva, krade iz žepov vse do starosti. Potem ta ročnost in spretnost oslabi, zakaj noge niso več za nagel utek in tudi oči ne kažejo več zadosti ostro. Žeparji poslušajo po navadi vedno dva ali trije skupaj. Eden izmed njih mora »delati zid«, kakor se pravi v njihovi latovščini. To pomeni, da okradenega — če prehitro spozna, da je bil okraden — pod to ali ono pretvezo ustavi, premoti ali napade in ga tako ovira pri prenatnem zasledovanju storilca.

Večina žeparjev se v trenutku, ko jih ujamejo, vede tako, kakor mislijo, da se vede gentleman. Govore z izbranimi besedami in se ogorčeno razburjajo. Prete s svojim advokatom in namigujejo, da bodo tožili zaradi omejevanja osebne svobode. Bill H., ki je bil izjema v pravilih in je deloval v več strokah — bil je žepar, vlomilec in tat priljage — je nekoč ukradel med vožnjo v omni-

busu nekemu častniku uro. V trenutku, ko je Bill vstal, da bi bil izstopil, je častnik opazil, da mu je izginila ura; dal je ustaviti omnibus in poklicati stražnika. Bill se je delal tako ogorčenega zaradi te drzne tatvine, da bi ga bil stražnik skoraj prepusil. Naposled pa se mu je vendar le videl sumljiv in ga je vzel na bližnjo policijsko stražnico. Ondi so mu skrbno pregledali žepe, ali ure niso našli. To je umljivo, ker jo je Bill v neopaženem trenutku vtaknil za ovratnik. Nerodno je bilo to, da je ura glasno tik-takala. Billu ni preostalo nič drugega kakor da venomer glasno govori, da ne bi stražnik čul tik-takanja. Na stražnici pa so ga spoznali in ga kot sumljivo osebo vtaknili v zapor. Čeprav je iztíhotapil uro iz celice v »zanesljive« roke, so mu vendar pozneje dokazali to tatvino.

Bill je tip človeka, ki počenja zločinstva iz navade. Drugače pa ni profesionalen zločinec v smislu zakona, čeprav je že večkrat pihal ričet v ječi. Pravi zločinec se po mojem mnenju ne bo poboljšal. Zgodi se, da mu starost onemogoči nadaljnje »delo«, primeri se tudi, da tega ali onega prime na starost »pobojnjakarstvo«, toda v trenutkih telesnega in duševnega zdravja je ni sile, ki bi ga bila držala pri poštenju. Ječa pomeni v obeh takega človeka riziko poklica in ta riziko sprejme naše s filozofskim mirom. V današnjih časih, ko se bivanje v ječi olajšuje s koncerti in z družabnim življenjem med jetniki, ko je v nekaterih ječah dovoljeno celo kajenje, minevajo meseci in leta mnogo hitreje kot nekoč; učinek kazni pa je v takih primerih enak ničli.

V zaporih in ječah se navzamejo božjega strahu zgolj ljudje, ki prav za prav niso zločinci v pravem pomenu besede. V obeh resničnega zločinca je kaznilnica drugi dom. Sodniki se razhajajo v mnenju, kaj je boljše za zločince: dolga ali kratka ječa. V resnici je trajanje bolj postranskega pomena. Edino sredstvo, ki bi utegnilo res učinkovati na ljudi, ki leto za letom romajo iz svobode v ječo, iz ječe v svobodo, je izprememba celotnega načina kazni. Dokler ne bo kaznilnica zares mesto groze, ki se ga bo zločinec spominjal s strahom in s stisnjenimi pestmi, toliko časa se bo število zločinov le neznatno zmanjševalo ali pa sploh ne. Treba je preživeti en sam mesec v vojaški kaznilnici v Aldershofu in celo najbolj odporno srce je zlomljeno.

Človek, ki bi zapustil to ječo, bi si zares premislil, preden bi tvegjal kazen v taki mučilnici. (Op. prevajalca: Wallace je spoznal to ječo kot vojak, ko so mu prišli štiri dni poostrene ječe s prisilnim delom. Kratek opis: Najprej so ga do golega ostrigli in oblekli v kazniško obleko. Citati je smel samo evangeij. Hrana: zjutraj slaba juha in krompir, opoldan in zvečer neslana in neoslajena ovsena kaša. Prisilno delo: kaznenici stoje v štirih vrstah. Vsak ima pri nogah silno težko granato. Kaznenc je na povelje dvigne oberočke v višino ramena, nato na levo v bok, stopi štiri korake na desno in položi granato na tla. Zopet na desno v bok in spet na prvotno mesto. Ondi najde granato, ki jo je bil tja položil sosed, in »vaja« se ponavlja. Wallace pravi o tem telesnem naporu, ki je združen s pošastno enoličnostjo in dolgočasjem, da je »najbolj blazna in najhujša kazen, kar jih je bilo kdaj izmišljenih.«)

Najspretnější žepar, kar sem jih spoznal v življenju, je bil neki mož v Kapskem mestu. Prav za prav je bil nameščen v največji ondotni zastavljalnici, čije lastnik je na zunaj veljal tudi kot draguljar, v resnici pa je imel največ dobička od prodaje nakradenih predmetov. Tisti-le njegov nameščenc je šel mimo mene, se me komaj dotaknil in mi v eni sekundi odpel uro iz usnjenega zapestnika ter ob istem času potegnij iz hlačnega žepa denarnico. Tako spretnega človeka nisem videl svoj živ dan. Pozneje je imel smolo: nekemu popotniku je izmaknil pred odhodom parnika šest sto liber šterlingov in je »pozabil« poročati o tem gospodarju. Le-ta je za to izvedel in ne bodi len izmišlil neki zločin ter dal večšega pomočnika zapreti. Vsa njegova obramba ni nič zalegla: obsodili so ga na prisilno pristaniško delo in je od teh naporov umrl.

Izvedel sem tudi o nekem drugem zločincu v Kapskem mestu, ki je bil strokovnjak v posredovanju med velikim amsterdamskim prekupčevalcem. Ta mož je bil najbogatejši zločinec, kar jih je kdaj bilo na svetu. Za pravi poklic tega bogataša in imenitnika nisem izvedel preje, dokler ni popihal z nekim avstralskim parnikom. Sigurno še mož živi in sicer živi srečno.

Drugemu nepravemu kupcu diamantov je uspelo, da je odšel iz Kapskega mesta s polno denarnico diamantov. Ko je dopotoval v London, ni imel poguma

da bi jih bil prodal. Pozneje mu je prišla inenitna ideja: preselil se je v Amsterdam in se je ondi učil brušenja diamantov. Sedem let po tatvini je lahko prodal prvi briljant — ali za teh sedmih let bi bil lahko umrl od glada, čeprav je imel v zabojčku za 100.000 liber šterlingov premoženja.

lažnivec. Prva sestavna človeške morale, ki pri zločincu najprej shira, je čut za resnico. To domnevo lahko obrnemo narobe in še bo vedno veljala: človek, ki ni bil nikdar klient policije, ki pa laže zaradi tega, ker mu laž prija, bo prej ali slej prišel navzkriž z zakonom. Kdor je ob vsaki priliki pripravljen la-

«GROF ZEPPELIN» LETI NAD KELMORAJNOM

Največji dogodek tega tedna je polet novega nemškega Zeppelinovca v Ameriko. Sliko tega zračnega velikana smo objavili v 15. številki, njega opis pa še prej.

Opazovanja o zločinčevi duši

Priznati moram, da nisem še nikdar srečal posebno bistrumnega zločinca. Pretežna večina zločincev je neizobraženih; v šoli so zmerom slabo odrezali. Duševna višina mnogih zločincev meji naravnost na idiotstvo. Tudi nisem poznal zločinca, ki ne bi bil kakor pav ponosen na to ali ono svojo lastnost; nobenega nisem srečal, ki ne bi bil hud

gati, kaže po mojem mnenju neozdravljiv nagib k pokvarjenosti, ki ga mora naposled privedi celo k zločinu. Ne mislim pri tem otrok, ki imajo od narode pesniške nagibe. Govorim o ljudeh, ki doraščajo in govorim, kaj pa, o tem, kar imenujemo »nepotrebno laganje.«

Pri zločincih se čisto pojavlja svojevrsten napuh, ki jih »varuje« pred manjšimi zločini ter jih silji k bolj velikopoteznim zločinom. Mož Crippenove vrste

sigurno ne bi kradel, zato pa vam ubije svojo ženo in trdi, da mu je odšla v pustiv, namestu da bi bil sam odšel od nje in vzel nase sramoto, da je ostavil lastno ženo.

Seddon je ubil svojo ženo, ker se je bal, da bi ljudje izvedeli, da je vzel ženi njene prihranke. Tudi mnogi drugi »znameniti« zločinci so ubijali od samega napa.

Mimogrede naj razodenem značilno posebnost, da imajo pravi zločinci velik odpor nasproti umorom in so privrženci najstrožjih kazni. Nisem še videl zakrknjenega zločinca, ki ne bi želel morilem kazni na vislicah. Če bi se bila izvršila v kaznilnicah anketa o kaznih, stavim, da bi se bila pretežna večina kaznencev izrekla za smrtno kazen. Izvzeti so le primeri, ko gre za žene. Zločinci namreč smatrajo žensko za duševno manjvredno bitje.

Tik pred mojim odhodom v Johannesburg je bil izvršen v Standertonu umor. Sluga častniške menze je iz maščevalnosti ustrelil židovskega trgovca, ki ga je bil ovadil zaradi tihotapljenja tobaka. Ponoči, ko se je umor zgodil, sem se mudil v častniški jedilnici. Grški sluga, ki se je imenoval — kolikor se spominjam — Poropulos, je odšel med večerjo iz menze, stopil v trgovino, izvršil zločin in se vrnil. V sosednji sobi se je mudil le hip; preobul si je čevlje. In prav to mu je bilo usodno. Nekí podčastnik ga je opazil in povedal policiji, ki ga je aretirala. Izjemno sodišče ga je obsodilo zaradi umora na smrt.

Govoril sem s Poropulosom v preiskovalnem zaporu. Trdil je — in jaz nisem imel nobenih protidokazov — da je spodoben človek in da se ni nikdar pregrešil zoper zakon, izvzemši tisto tihotapstvo tobaka. Ves njegov gnev se je obrnil proti zakonu, po katerem je imel biti kaznovan, čeprav ni storil nič drugega kot da je »ubil največjega tatu cele južne Afrike«.

Poropulos je stopil na morišče z nasmehom na ustih. Ko so ga nagovarjali, naj prizna svojo krivdo, je odgovoril, da prizna, če mu dajo svalčico. Stal je pod vislicami z na hrbtu prekrizanimi rokami in je mirno kadil svalčico, dokler ni dogorela. Konec cigarete je bil odpljunil na tla.

»Ali priznavate, da ste krivi?« ga je vprašal kaplan.

Poropulos se je mirno ozrl; oči so mu švigale od skupine do skupine. Nato pa se je nasmehnil:

»Pojdite vsi k vragu!« je dejal. V tistem hipu mu je krvnik spodnesel noge.

Tako podobo nudi tudi justifikacija mnogokratnega morilca žensk Francoza Landruja. Ko so ga rabljevi pomočniki pripeljali iz ječe pod guillotino, ga je njegov branitelj objel in poljubil.

»Landru,« je začel zagovornik, »storil sem za vas, kar se je dalo. Ali bi mi hoteli zdaj priznati... ste li ubili tiste ženske ali ne?«

Landru se je molče nasmehnil.

»Dragi doktor,« je rekel čez nekaj časa mirno, »podajam se na dolgo potovanje in imam tako malo prtljage. Dovolite mi, da jo vzamem seboj.«

Zločinci iz vrst izobražencev

Angleška policija ne bi mogla delovati, če zločinci ne bi bili neumni in če se ne bi po navadi omejevali na eno samo stroko. Uvažujte še to, da ima policija konfidente, ki za par novičev izdajo najboljšega prijatelja. Že to kaže, da ostaja zločincu le prav neznamenit odstotek verjetnosti, da bo ušel roki pravice.

Jaz osebno ne čutim nobenih, niti ne skritih simpatij do zločincev. Zločinci so manj zanimivi nego blazneži. Njih življenje ni tako romantično kot kdo misli; je trdo in jadno. Po večini so prišli na spolska pota samo zbog tega, ker so preleni in preneumni, da bi pošteno živeli. Zločinci, ki pa imajo neko stopnjo izobrazbe in inteligence, pa so praviloma v drugi smeri zelo slabi. Vrhu tega so zločinci po veliki večini brez sredstev.

Naj navedem tukaj šest »inteligentov« iz ceha zločincev, ki so »delovali« v Londonu prav v trenutku, ko pišem te vrste.

1. Slepar v kvartanju, pred vojno častnik. Dvoženstvo; glas o njem še slabši. Tone v dolgovih. Kaznovan samo enkrat.

2. Intelligent iz kolonij. Dvakrat v kaznilnici. Slepar v kvartanju. Zaupnik zločincev. Nravno na slabem glasu. Aretiran zaradi ponarejanja čekov.

3. Hotelski tat in tat zlatnine. Nekajkrat obsojen. Moralno na slabem glasu. Bil je obsojen, ker se je dal vzdrževati od prostitutk. Skriva se pred upniki.

4. Tat prtljage. Osumljen dvoženstva. Večkrat kaznovan. Reven kot cerkvena miš.

5. Tat zlatnine. Prekupčevalec in slepar v kvartanju (obiskoval je vseučilišče). Trguje s kokainom itd. Vzdržujejo ga »ženske«.

6. Specijalist za sleparijo prstanov. Na zelo slabem glasu. Večkrat kaznovan. Finančno ruiniran.

Ti ljudje nimajo nič skupnega z »vlomilci gentlemani« in so tip za vse ostale.

Čitatelja utegne zanimati, kako slepari specijalist za prstane ali »prsteničar«. Začne govoriti s človekom, ki si ga je bil izbral za žrtev in mu pokaže pravi briljantni prstan, o katerem pravi, da je dal zanj 60 liber šterlingov (okrog 15.000 dinarjev).

»Ne vem, kaj bi z njim,« pravi prsteničar in vpraša: »Ali ga ne bi hoteli kupiti?«

Žrtev po navadi ne kaže volje, da kupi od neznanca briljanten prstan.

»Kar domov ga vzemite,« pravi prsteničar, »pokažite ga kateremukoli draguljarju in če ni vreden 60 liber, ga lahko vrnete brez vsakršne obveznosti.« Take izkušnje se mož ne more ubraniti, vzame prstan in ga pokaže draguljarju:

»Pravi je,« reče le-ta in pristavi: »Zlato je sicer samo devetkaratno, toda že sam dragulj ima ceno 100 liber šterlingov.«

Naslednjega dne se oba sestaneta.

»Torej kupim ta prstan!« pravi žrtev.

»Meni je prav. Kar naštejte mi 70 liber.«

»Saj ste včeraj rekli 60!«

Slepar se na videz razburi in dé odločno:

»70, pravim in niti za las manj.«

Dela se, kakor da sploh ne bi hotel prodati in vzame možu prstan iz rok. Igra se z njim in neopaženo zamenja pravi prstan z nepravim, ki mu je na videz popolnoma enak. Še nekaj trenutkov barantata, naposled pa se le pogodita. Žrtev odide vsa srečna zaradi lepega dobička, prsteničar pa jo urno popiha, vesel, da ima 60 liber v žepu, zakaj ponarejen prstan stane malenkosten denar.

Dobra organizacija med tatovi

Marsikomu bo novica, da so tatovi v velikih mestih tako organizirani, da

prekupčevalec kupi blago, še preden je bilo ukradeno. Vlomilec ali poglavar vlomilske družbe stopi k prekupčevalcu in mu pravi:

»Nameravam opleniti trgovino s kožami tam in tam, prosim, oglejte si in stavite ponudbo.«

Prekupčevalec stopi v tisto trgovino, kupi kakšno malenkost in si ogleda zalogo. Vlomilca pa ne plača po tem, kar mu sam pove, da je ukradel, marveč po navedbah v uradnem listu, kjer je zmerom natanko povedano, kaj je bilo ukradeno. (Temu se pravi v vlomilsko-tatovski latovščini »lamanto«.) Prekupčevalec dobi blago zdaj preje zdaj pozneje, kakor je že prilika za »varen transport.«

Prav tako kradejo avtomobile. Prekupčevalec si že preje ogleda voz in se domeni glede cene par minut pred trenutkom, ko tat skoči vanj in se odpeje. Če bi prekupčevalcu lezla voda v grlo, ovadi tatu policiji, zakaj taki ljudje so zmerom do skrajnosti izprijeni in brezobzirni. Ali prej ali slej jo tudi prekupčevalec skupi.

»Zakaj pa ga policija takoj ne zgrabi, če ve, da je mož v zvezi s tatovi?« bo vprašal marsikateri čitatelj.

Naloga policije je zelo zapletena in odgovorna. Policija mora često postopati po načelu: »Kakor ti meni, tako jaz tebi!« Nu, ni treba dolgo čakati: če ne danes, pa se jutri tak znanec policije sigurno ulovi v kakšno še boljše zadrženo zanko.

Moje mnenje o kaznilnicah

Prepričan sem, da bi se lahko kriminalnost znatno znižala, če bi se vsepovsod kazni poostrila. Kazni bi res morala biti kazni — kratka, toda neizprosna! Čeprav so, kaj pa, tudi tu meje, ki jih nalaga človečnost, bi vendar bilo treba zločinca tako kaznovati, da ne bi hotel za nič več na svetu storiti zločina.

Ali ni bedasto, če defraudanta in sleparja zapremo za devet mesecev in za to dobo vržemo njegovo ženo in deco v pomanjkanje in lakoto? Bedasto zaradi tega, ker bi z resnično kaznijo lahko dosegli v štirinajstih dneh ali v treh tednih isti zastrašujoč učinek. V prvi vrsti je vedno treba preprečiti, da se kaznenec ne navadi na ječo. V osemdesetih izmed sto primerov dobiva kaznenec v kaznilnici boljšo hrano in ima čistejše bivali-

žče nego v svobodi.* Uprava mu daje na razpolago knjižnico, prireja koncerte, da ga razveseli in tudi obiske sme sprejemati.

Obenem z izvrševanjem strogih kazni bi bilo treba upeljati pogojno kaznovanje. Zares je smešno, če zapro zaradi tatvine nekaj pisem poštnega uradnika, ki je dvajset let pred tem pregreškom vestno izvrševal svojo službo; zdaj se mož čez noč občuti v družbi prostih zločincev. Tak človek je pogubljen že davno pred sodno obsodbo. Že to, da so ga bili v uradu zalotili pri tatvini in odpustili, je zanj dovolj trda kazen, ki ga utegne docela uničiti. Čemu naj takega

* To velja zlasti za velikomestne razmere, kjer žive sloji, iz katerih se rekrutira večina zločincev, v strašnih življenjskih prižkah. Op. prev.

človeka pošljemo med zakrčajene zločince in ga mučimo v ječi?

Zakaj — to poudarjamo ponovno — pravemu, profesionalnemu zločincu kaznilnica ni niti zdaleč tako strašna kot človeku, ki ni po naravi zločinec. Današnja kaznilnica mu je bolj ali manj neprijetna, tako kot n. pr. ošpice otroku. Profesionalen zločinec se skuša prej ko mogoče iznebiti te otroške bolezn, ki jo more za vsako ceno prebiti. Črnih kozá pa ne bomo spravili s sveta, če bomo zapirali zdrave ljudi v infekcijske paviljone.

Po vseh izkušnjah in opazovanjih smem mirno trditi, da ima zakon v boju z zločini in zločinci eno samo sredstvo: teror. Brez nasilja in sicer pravičnega a strogega nasilja ne bomo premagali tega zla.

K. B.

Veronika Deseniška

Ob petstoletnici njene smrti dne 17. oktobra

Dne 17. oktobra 1428. l. sta po raznih poročilih utopila dva viteza hrvatsko plemkinjo Veroniko Deseniško. Storila sta to na ukaz mogočnika celjskega grofa Hermana II. Eden izmed vitezov je bil baje Jošt v. Helfenberg (Soteški).

Tako se je končala tragedija mlade Veronike iz siromašnega hrvatskega plemstva, ki je z močjo svoje lepote dosegla, da je postala žena prvega sina mogočnega grofa, Friderika II. Vstopila je v polje celjskih zvezd... Kako se je morala boriti za pravice

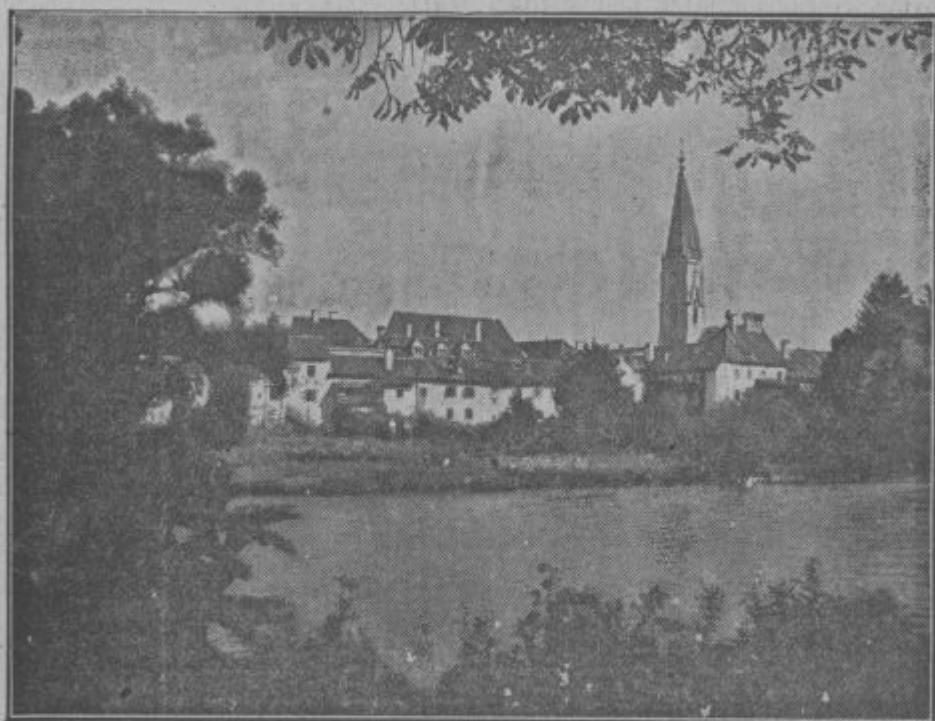

POGLED NA CELJE

svojega življenja, to so na več načinov obdelali mnogi ne samo slovenski, ampak tudi hrvatski in nemški pisatelji. V skromni skici «Nedolžnost in nasilje» je objokavala njeno usodo Josipina Urbančičeva » Turnograjska; kmet Iskrač Frankolski je l. 1863. izdal v Janežičevem «Cvetju iz domačih in tujih vertov» ep «Veronika Deseniška». V močni koseščini je ustvaril močno Veroniko, ki je po njegovi fantaziji dobila podobo slovenske Device Orleanske. Zato je tudi njegova Ve-

hrepenjenja in ljubezni. Novačan pa je v «Hermanu Celjskem» ustvaril strastno Hrvatico, kovarno in odločno v borbi zoper absolutista in človeka jasnih misli.

Hrvati imajo dve Veroniki: prvo je spisal l. 1874. Zigrovič-Pretočki, drugo Evgen Tomić. Prvi izmed vseh pa je uporabil zgodovinski motiv Veronike Deseniške Johan Ritter v. Kalchberg, ki je že l. 1791. izdal tragedijo «Die Grafen von Cilli», katere sredi-

CELJE: OB SAVINJI

ronika preoblečen vitez, ki vodi svojo četo v boj zoper Celjane. In ko pride do boja,

«Mladi vitez z mečem seka
zdaj na levo, zdaj na pravo,
z mečem seka, kakor hlapec,
kdar kosí o kresu travo.
Mahne enkrat, pet jih pade;
če porine, šestim duša
z srca zgine.

Jurčiču je bila Veronika predsmrtni sen. Samo koncipiral jo je, obdelati je več ni mogel. Župančič je zapel o Veroniki kot o svoji Lepi Vidi pesem

šče je Veronika Deseniška. S tem pa še dela o Veroniki niso izčrpana.

Po vsch teh številnih literarnih obdelavah smo precej izgubili stike z zgodovinskim dogodkom samim. Zlasti v zadnjem času se je jela pod vplivom razmer v novi državi razlagati zgodovina celjskih grofov kot slovenska narodna zgodovina, njih «celjski sen» kot davni, od usode zatrti «jugo-slovenski sen».

Simon Jenko je pred desetletji zapel pesem o slovenski zgodovini, ki je ni. To je bol našega rodoljubarstva že od l. 1848., ko se je začelo pri Jugoslovenih narodno prebujenje. Pred Hr-

vati in Srbi smo stali precej praznih rok. «Mi nimamo zgodovine» — tako je tarnalo naše rodoljubje. Slovenci pa smo velikokrat zelo praktični. Včasih se da kaj ustvariti naknadno. In tako zgrešeno naknadno konstrukcijo smatram «jugoslovensko» celjskih grofov. Res je, da sega pesništva svoboda zelo daleč — toda mej umetnosti ne sme prekoračiti. In še umetnosti dooloča doba svoje meje.

Govoriti v 14. in 15. stoletju o nacionalizmu, se pravi, ne poznati zgodovine. Nacionalizem je manifestirala komaj velika francoska revolucija, ki je uničila temelje fevdalnega gospodarstva. Za časa celjskih grofov, ki so bili nemški fevdalci, boreči se za povečanje svoje oblasti, kot so to delali Habsburžani in vsi, ki se niso hoteli pokoravati cesarski ali njih namestnikov oblasti, ni duha ne sluha o nacionalizmu. Celjani so naša zgodovina v toliko, kolikor so bili naša usoda, naš bič. Njih stremljenje, njih «celjski sen» je bila osamosvojitve in kraljevska krona. Poslednji Celjan Ulrich II. je dosegel čast ogrskega namestnika — in zato je tudi padel pod mečem Hunjadijev, ogrskih velikašev, ki so stremeli po istih ciljih. Celjani so si zaradi «celjskega sna» nakopali še sovražstvo Habsburžanov in kronika pripoveduje, kako so gorele slovenske kmečke vasi, ko so se po njih vlačile tolpe med seboj se borečih fevdalcev.

Če tudi je doživela do danes snov celjskih grofov, predvsem pa Veronikina tragedija več umetniških podob, vendar moramo reči, da pisatelji niso vsega izžepali. Ne gre za to, ali so vsi viri, ki nam poročajo o Celjanih, zgodovinsko verodostojni. Za umetnika to ni važno, ker noben pisatelj se pri historičnih delih ne drži točno zgodovine, ker bi sicer bil samo reporter in ne umetnik. Eno izmed najvažnejših in obenem za dramatika zelo vabljivih mest v Veronikini tragediji je brezdvoma njena pravda. Žena, ki se je potikala po gozdovih in poljih, se skrivala v stolpu pri Ptuju ter bila končno ujeta in odpeljana v ječo Ojstrovca — je morda bila pogumna žena. In ko jo Herman II. obdolži čarovništva, češ, da je s čarovnijo dobila njegovega sina pod svoj vpliv, obdolži, da je njegoga samega hotela zastrupiti, jo mora celjsko trško sodišče, ki gotovo ni bilo brez Hermanovega vpliva, kljub vsemu oprostiti in spoznati za nedolžno.

Zgodovina podrobno ne poroča o tej pravdi — toda ravno v njej tiči dramatična vrzel. Hermana II. je razsodba gotovo zadelala, zato je bil prisiljen poslužiti se skrajnega sredstva: umora. Pri Valvazorju (ki pa ni prvoten vir) imamo kratek popis pravde, v katerem poroča, da se je advokat viteš, ko boril pred sodnijo za Veroniko in je zmagal. Celo tako daleč se je povzpел, da je izjavil: «Kar knez hoče, to sodnik izreče». (Was der Fürst will, das spricht der Richter. Valv. 202. XI.) S tem je precej ostro označil vpliv fevdalca na sodnijo in za tisto dobo so bile to práv revolucionarne besede. Advokatov nastop je višek v vsej pravdi. Rešil je Veroniko in nastopil še povrh tega proti sodišču, kateremu je brzkone poskušal Herman že vnaprej narekovati sodbo. Gotovo si je bil Herman obsodbe v svesti, zato ni mogel biti malo razočaran, ko je sodišče Veroniko oprostilo. Takoj jo je dal prepeljati spet v ječo, da bi umrla od gladu, toda proces se mu je zdel prekratek. Zato sta Veroniko 17. (ponekod 16. tudi 28.) oktobra utopila dva viteza.

Pravda sama in nastop mogočnega zagovornika še do danes nista našla pravega odziva v dramatici. Močan dramatik bi prav na tem motivu lahko zgradil konflikt, ki je bil gotovo konflikt meščanskega advokata in mogočnega fevdalca.

Poleg tega pa tava kot nekaka usodna senca nad Friderikom in Veroniko — smrt Jelisave Frankopanke, prve žene Friderikove. Njen bratranec Ivan je obdolžil Friderika umora in v Budimpešti je na dvoru Sigismunda prišlo radi tega do pravde, v kateri je nastopil kot sodnik danski kralj Erik VII. Friderik je bil obsojen na smrt. Sigismund pa ga je uklenjenega poslal očetu Hermanu II.

Mogoče je, da je Friderik umoril Jelisavo, s katero so ga zaročili, ko sta bila še oba otroka, zaradi Veronike, ki se mu ni hotela vdati. Da je bila res zelo lepa, o tem poročajo mnogi. Valvazor «vidi», v njenih ljubkih očeh žareče baklje, ki so tako strašno vžgale Friderika Celjskega, kljub temu, da je bil l. 1428. po zgodovinskih podatkih že okrog 60 let star. Po značaju je moral biti precejšen slabič, vdan strastem in ženskam, saj mu govornica pripisuje, da si je sam sestavil ta-le nagrobni napis: Skozi ta vrata odhajam

v podzemlje. Kaj najdem tam, tega ne vem. Vem pa, kaj zapuščam. Vsega sem imel dovolj, s seboj jemljem samo tisto, kar sem pojedel in popil.»

Da Celjani niso bili prijetni sosedje, zato citiram samo dva odlomka iz Oražnovce «Celjske kronike»: «L. 1435. so Celski nad kranjsko deželo vdarili, so prišli blizu do Lublane ino so tamo okoli 300 govedov Kranjcem vzeli. Hitro se je na to okoli 3000 Kranjcov sbralo, ki so Celske pri Savi došli, jih zmagali ino jim govedo zopet odgnali. L. 1439. so se sprli s krškim škofom. Kerški škof je imel blizu Cela nekoli-ko gradov ino to je bilo Celskim že davno trn v peti. Djali so Celski, da tega terpeti ne morejo, da bi jim ptuji v sklede gledali...» Tako, da mnogo-krat niso bili Celjani nič drugega kot roparski vitezi, ki so po tujem ozemlju plenili in požigali. Niti cerkvam niso prizanašali. Če so se morali uklo-niti vitezi, škofi, je morala pasti tudi Veronika, ki ni imela nič drugega — kot svojo lepoto. Gotovo je hrepenela priti iz malih razmer siromašnega hr-vatskega plemiča. Ako je Friderik umoril Jelisavo zaradi tega, ker se mu lepa Veronika ni hotela vdati —, ker ni hotela biti njegova skrivna ljubica, ali je Veronika že zaradi tega kriva umora? Res je, s svojo lepoto je pre-mamila sina mogočnega Hermana, ki je takrat koval realizacijo celjskega sna — pa naletel na lepoto, ki je ni mogel odpraviti, ampak jo je moral ugonobiti. Ali ni tragedija Veronike, tragedija lepe ženske, tragedija lepote, ki ne more živeti sredi računov, vojn in diplomacije? Ali je res lepota že krivda?...

V Braslovčah so jo pokopali najprej, pozneje so jo prepeljali v Jur-kloster. Groba njenega ni več. Staro zidovje ga je zasulo. Škof Slomšek je l. 1856. dal odpreti in kopati pod velikim oltarjem, toda našli niso nič več. Samo kronike in umetniška dela pri-

čajajo o njeni tragediji, ki ni osamljena v takratni zgodovini. Nekaj podobnega se je zgodilo skoraj sto let prej na portugalskem dvoru. Dvorjanka Ines de Castro je s svojo lepoto prevzela sina portugalskega kralja Alfonza IV., infanta Don Pedra. Po smrti svoje žene se je l. 1345. tajno z njo poročil. Dvorna kamarila se je strašno maščevala. Noži kraljevih svetnikov so jo umorili v odsotnosti prestolonaslednika-moža. Po očetovi smrti l. 1357. pa so na Pedrov ukaz vzeli mrtvo truplo lepe Ines iz groba, jo oblekli v kraljevsko oblačilo, s krono kronali in posadili na prestol. In vsi velikaši so ji morali izkazati kraljevsko čast. Nato so jo pokopali. Pesniki Gomes, grof Soken in Murad Efendi so pisali o njej, toda najlepše jo je ovekovečil Comoes v svojih Luzijadah.

Nemci imajo tragedijo lepe meščanke Agnes Bernauer, ki se je l. 1432. tajno poročila z vojvodom Albrechtom Bavarskim. 1435. l. so jo kot čarovnico vrgli v Dunav. Najboljše je med mnogimi umetniško obdelal nje-no tragedijo Hebbel.

Gotovo je, da bi bilo najti še mnogo več podobnih usod v zgodovini, kot je bila Veronikina. Globoka je njih tragedija, ker je borba med lepoto in življenjskimi razmerami, ki premnogokrat uničijo, umorijo vse, kar je lepega. Ameriški pisatelj John Erskine je izdal knjigo «Privatno življenje lepe Helene», grške lepote, radi katere se je vršila trojanska vojna. Vsa nasprotja življenja razume Helena, le nekaj ji je nejasno, nekaj jo boli. Marsikateri Grk, ki je moril, je prejel odpušcanje — njo pa vse zavida, sovraži. In misel vseh njenih misli je: «Nikoli nisem mogla razumeti, zakaj je lažje oprostiti umor kot lepoto...» Strašne so te besede, toda premnogokrat preveč resnične. Ines de Castra, Agnes Bernauer in naša Veronika so jih potrdile s svojo smrtjo...

Anton Novačan

Smrt Veronike Deseniške

Prizori iz drame »Herman Celjski«.

5. PRIZOR.

Veronika in Jetničarka.

Veronika: Odkod ta smeh? Tako prešeren in grozen je obenem.

Jetničarka: Veseli lovci sedajo za mizo. Kmalu bodete med njimi tudi vi, gospa.

Veronika: Ti dobra žena, povej še enkrat, kdo ti je ukazal, da me vodiš v takšno kopel?

Jetničarka: Meni — nihče. Naročili so le mojemu možu, moj mož pa meni, preden je odšel na lov.

Veronika: Priti bi morali vsi, ako mi je odpuščeno.

Jetničarka: Saj pridejo. Ko se okopate, vas oblečem v belo oblačilo — in potem pridejo vsi k vam, gospa.

Veronika: Je on med lovci? Ali si videla gospoda Friderika?

Jetničarka: Če je med njimi mladi gospod, ne vem. Nisem ga videla. Mislim pa, da je.

Veronika: Meni je v duši temno. On bi moral biti prvi tukaj, on ne bi šele čakal, da mine moja kopel.

Jetničarka: Nikar, gospa, nikar. Nikar si delati skrbi. Saj veste, kakšni so gospoda. Na lovu skupaj, za mizo skupaj. Še v grob skupaj ležejo.

Veronika: Zakaj si rekla »Grob«?

Jetničarka: Za Boga svetega! Tako sem rekla, da še v grob gospoda skupaj ležejo. Kaj je to hudega? Občutljivi ste, gospa. Veliko ste trpeli po nedolžnem, zato ste plašni.

Veronika: Meni je tesno od tistega smeha. Kakor da mi kroži nad glavo črni vran.

Jetničarka: Slabi ste, zato-te misli, gospa. Te misli so kakor netopirji, ki švigajo krog glave pa nič ne storijo. Bojimo se jih pa le. Kar stopite naprej. V kopel. (Na gradu godba.)

Veronika: Med lovci je tudi kraljica. Kaj ne, da je?

Jetničarka: Saj sem vam že rekla, da je. Zato, da vas poveličajo, je prišla sama kraljica. Veselite se, Roke si podaste z vsemi, objamete se in poljubite. Posade vas na sred mize med kraljico in mladega gospoda. Še mračnogledi Herman se nasmehne in vas pozdravi z napitnico. Čaka vas velika sreča, go-

spa. In ko bodete v časteh, vas prosim, spomnite se včasih tudi mene. Prva sem vam oznanila prostost.

Veronika: Pojdiva. O, da bi s to kopeljo izmila s sebe vso grenko preteklost in se povrnila v njegov objem presrečna, kakor sem bila, ko sem mu prvič rekla, da ga ljubim.

Jetničarka: Vse bo tako. Le brez strahu, gospa.

(Veronika in Jetničarka odideta. Privedeta Jošt Soteški in Herič. Mrak.)

6. PRIZOR.

Jošt Soteški, Herič, Jetničarka.

Jošt: Ne slišiš? Zapljuskala je voda. Zdaj je čas. Muditi se ne smeva, tudi trenutka ne.

Herič: Ne, jaz ne morem. Ubijati je greh.

Jošt: Naenkrat ne? Mevža. Posekam te s tem mečem.

Herič: Jaz se bom branil. To mi je dolžnost. Zavrnatno pa ne bom ubijal.

Jošt: Zakujemo te v živi grob. —

Herič: Človek je vreden več kot voda, zrak in sonce. Ne bom ubijal.

Jošt: Ukaz je tak, ti moraš.

Jetničarka pride iz kopalnice.

Jetničarka: Pst! Pst! Le mir! Tu notri se kopa gospa Veronika in hoče mir. Gospoda, poravnajte svoj prepir drugje. Ona je nemirna, vsak šum jo plaši. — Zdaj grem po oblačila. Oh, kako bo krasna v belem oblačilu.

Jetničarka odide.

Jošt: Ti nočeš?

Herič: Kristjan sem.

Jošt: To plačaj s svojo glavo.

Jošt plane v kopalnico. Herič postojl.

Veronika (znotraj): Kdo si? Pomoč!

Herič: O, groza, groza! Zdaj hitro stran čez celjske meje.

Herič zbeži. Pljuskanje vode v kopalnici. Tišina. Jošt Soteški pride.

7. PRIZOR.

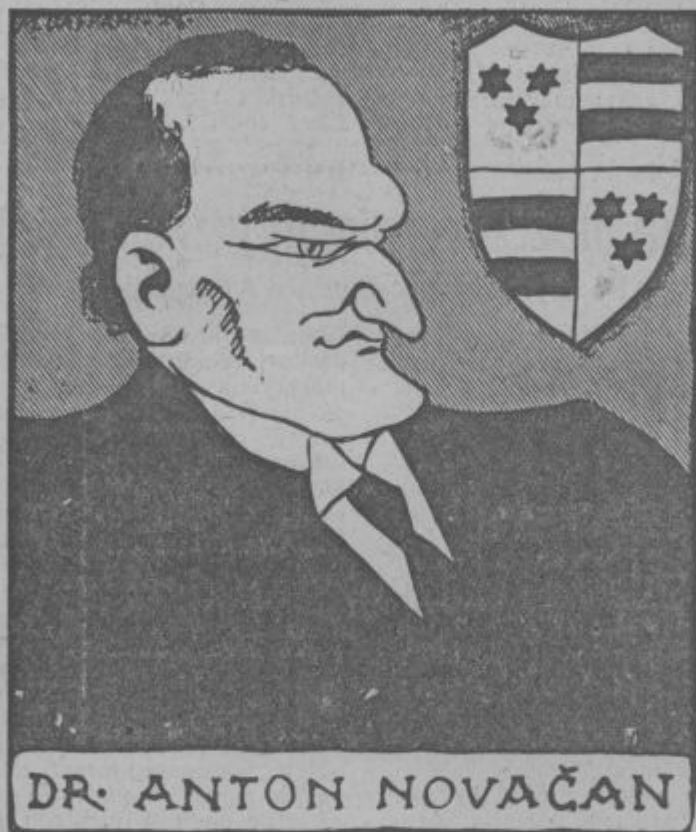
Jošt Soteški sam, potem Jetničarka in Nemi hlapec.

Jošt: Kako je težka ta moja roka zdaj. Prstov ne skrčim več. Jaz sem zadavil žensko. Kako je trepetalo belo telo. Njene široke oči ne gledajo iz vode. Zasukale so se nazaj in svet se je

zasukač. Herič, Herič... Kam zdaj? Kam zdaj? Zvesti oproda Jošt, kam zdaj? Pod ščitom Hermana, na vojski, sem klal ljudi kot ovce. In — nič. Tu pa je nekaj, kar ni prav, Samo za las ni prav. Ta tenek las. Na njem visim navzdol in težka roka, ta me vleče v brezno.

Jošt: Mrtva je. Zdaj bodi — zob za zob. Življenje moje, nagni se, življenje moje, padi.

Jošt odide. Nemi hlapec gre v kopalnico in prinese zavito truplo Veronike. Na gradu nemir in beganje ljudi. Pride Herman s spremstvom.

Prideta Jetničarka z oblačilom in Nemi hlapec.

Jetničarka: Ti postoj tu, dokler se ni oblekla. Morebiti ji boš na pomoč. Po kopanju bo slaba.

Jetničarka odide.

Jošt: Haha. Po kopanju bo slaba? Po kopanju je močna, da vse potegne za seboj. Ta roka je že ohromela in kmalu se posuši tudi volja, ki ji je velela daviti beli ženski vrat. Tudi jaz sem hotel. To je tisti tenki las. O, Herman, Herman, po kopanju je močna. Od nje se jamejo krčiti tvoje meje.

Jetničarka (znotraj): Joj! Utonila je, utonila. (*Pride.*) Gospa Veronika je utonila. Mrtva je. (*Odide na grad in kriči.*) Veronika je mrtva. Mrtva je Veronika.

8. PRIZOR.

Herman in Trije dvorjani.

Herman: Posvetite v obraz nesrečnici. Da, to je ona, nesojena družica mojega nepokornega sina. Zdaj so utihnila za večno njena usta. Preglasno so ponavljala, kar ni bilo mogoče. Tako se iz svetovja zvezd utrga drobna zvezda in se utrne v brezno, zakaj v sijaju njenih večjih sester ni bilo za njo prostora. Jaz te obžalujem mrtvo, Veronika. Za živa nisi me hotela in nisi mogla me ubogati, jaz pa ti nisem smel slediti s široke ceste na ozki kolosek. Pokličite mi patra Melhijorja, da jo pokopje na posvečenem groblju v Braslovčah. Tudi naj stopi kdo nemudoma

do Friderika v celjski stolp in mu obzirno z odlašanjem resnice in po kapljah napove to strašno zanj novico. Moj zvesti Jošt stori mi to službo.

Prvi dvorjan: Kje si, Jošt Soteški?

Pride Drugi dvorjan.

Drugi dvorjan: Ne kličite, ker ga ne dokličete. Jošta ni več med živimi.

Prvi dvorjan: Recite, kaj se je zgodilo?

Drugi dvorjan: Ko sem hitim pod vrtnim drevjem, zadenem v mraku ob viseče truplo. Pogledam bolje: Lejte.

to je Joštov počrneli obraz — in ob truplu — v pest skrčena desnica.

Herman: Sem vedel, da se zlomiš, Jošt. Tik za tvojo žrtvijo je tudi tebe v snop povežala ledena žanjica. Bil si mi dober sluga, hvala ti. Prepeljite ga v njegov rodni kraj. A k Frideriku stopim sam.

Posneto iz knjige: Anton Novačan, Celjska kronika. Dramatski mozaik v treh delih. Prvi del: Herman Celjski. Drama v petih dejanjih. Izdala in založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. Knjigo toplo priporočamo.

Razlika med severnim in južnim tečajem

Po Byrdovem odhodu v Antarktiki

O tem piše povodom Byrdove ekspedicije na južni tečaj prof. Griffith Taylor, ki je bil l. 1911. in 1912. s Scottom v antarktičnih pokrajinah.

S Scottom in Shackletonom je izgnilo staro pokolenje polarnih raziskovalcev. Starinski način prodiranja na tisti neznatni košček zemlje, ki ga zemljevid našega planeta zaznamuje kot neznano, neraziskano področje, se čedalje bolj umika pred mnogo hitrejšimi sredstvi; vsem je na čelu letalo. Tako smo dobili po zaslugi letalskih raziskovanj posnetke velikih močvirij in pragozdov ob ameriški velereki Amazonki in džungel Nove Guineje, kamor ni mogel prodreti noben raziskovalec. Vsak mesec prinese kakšno vest o novem poletu preko Arktika ali severnega polarnega ozemlja. Zato bi utegnili pomisliti, da je spričo teh sredstev kaj lahko raziskovati še «neznano» južni tečaj. Toda v visokih južnih širinah delajo letalcu hude preglatvice prirodne zapreke, ki jih na severnem tečaju ni. Z druge strani pa nas uče izkušnje, da so na južnem tečaju mnoga znanstvena raziskavanja znatno uspešnejša nego na severnem tečaju.

Redkokomur je znano, da so kraji okoli severnega in južnega tečaja precej različni. Področje, ki leži na severnem tečaju navznoter 20 stopinj, se sestoji v glavnem iz globokega oceana, čigar dno sega okrog 10.000 čravljev pod morsko gladino. Z azijske strani je morje plitvo, meri komaj kakih 200 čravljev, dočim je z ameriške strani

Grönlandija in cela skupina nizkih otokov. Taka razdelitev kopnega in morja ima dvoje posledic. Prvič: naj se tudi ledena plast v poletnem času razbije, ne more plavati v velikih masah proti jugu, ker je tod samo kopno. Drugič: ta plast je celo pozimi debela samo nekaj yardov, pod njo pa je globoka, sorazmerno topla voda, ki ima temperaturo skoraj 30 stopinj F. Čeprav je zračna temperatura za kakih 60 stopinj hladnejša, je vendar vpliv te tople vode precejšen; čutimo ga že neposredno nad ledeno plastjo, kjer so toplotne razmere še za silo znosne. Deloma zaradi tega je severni tečaj za 24 stopinj F. toplejši nego južni tečaj poleti. Stefansson pravi, da so v teh vodah tjulenji pogosti in da človeku ni treba poginiti od glada, če ima puško in strelivo.

Okoli južnega tečaja se razprostira kontinent, ki je večji od Evrope in znatno višji nego katerokoli veliko ozemlje na zemeljski krogli. Pri samem tečaju se dviga kakih 11.000 čravljev visoko in se vidi tako, kakor da polovica tega ozemlja, t. j. okoli 6000 čravljev moli iz morja. Če vzamemo za povprečno temperaturo pri Ross Islandu 0 stopinjo Farenheita, lahko smatramo, da je povprečna temperatura na južnem tečaju — 35 F. ali 67 stopinj pod lediščem. Razen ob obali ni nikjer na tem ogromnem prostoru nobenega življenja. V arktičnih krajih je kakih 40 vrst cvetočih rastlin; na ozemlju južnega tečaja so našli izmed teh samo dve vrsti in to samo ondi, kjer se

Je dežela Graham raztegnila 64 stopinj na sever.

Drugo veliko razliko delajo vetrovi. V splošnem so pokrajine okoli severnega tečaja s svojim enoličnim značajem mirne; razen nekaterih umljivih nezgod, kakor n. pr., da se je prijelo letala preveč snega ali leda, so imeli dosedanjí polarni avijatikí še precej znosne vremenske razmere. Na južnem tečaju pa zlasti pozimi pihajo vetrovi iz nekega centra z visokim tlakom in so tako silni, da takih ni nikjer na svetu. Pri rtu Evansu iznaša srednja moč vetra v času štirih najbolj mrzlih mesecev 21 milj v uri.

Sreča za letalce, da je poletje manj viharno. Vendar so tudi zdaj mogoča strahotna presenečenja: brez vsakršnih napovedovalnih znakov zatuli vihar, da je joj. V svojem dnevniku sem za beležil 31. maja l. 1911., da je tega dne popoldne narasel veter v teku dveh minut z neke tišine v ogromno brzino 45 milj na uro. Prav tu tiči pglavitna težkoča za letalce, ki se spuščajo na polet čez južni tečaj. V kratkem premoru med izbruhi viharjev imajo komaj toliko časa, da si postavijo šotor; ne utegnejo pa zgraditi dovolj dolgega zidu, ki naj varuje letalo pred novim navalom.

Vse kaže, da namerava Byrd¹⁾ postaviti svojo glavno taborišče ob Rossovem morju ali pa pri nekdanjih scottovih in Amundsenovih taboriščih. Od tod bo po vsej verjetnosti razpredel nadaljnja taborišča v razdalji kakih 100 milj v smeri k tečaju. S teh točk bi potem prirejal letalske izlete, na katerih bi raziskoval okolico. Ondi, kjer svet tako malo poznamo, zaleže vsako na novo dognano dejstvo mnogo. Toda pisec teh vrstic mora obžalovati, da se je Byrd odločil za to področje Antarktiki, ki je že dovolj raziskano. Pred leti smo vsi radostno pozdravili vest, da je topografija južnega tečaja dognana, saj je bilo tako omogočeno, da se nadaljnja raziskavanja usmerijo v doslej še neraziskane pokrajine. Južno od Indijskega oceana je 2500 milj neznanega sveta, južno od Pacifika pa kakih 1600 milj. Večina učenjakov, ki so proučevali probleme južnega tečaja, se bo strinjala v tem, da je najzanimivejše zemljepisno vprašanje, ki še ni rešeno: ali

se Antarktični «Andi» v Grahamovi deželi podaljšujejo proti jugu v bližino tečaja in ali treba južnoameriški tip kontinenta nadomestiti z onim tipom, ki so ga raziskovali v vzhodnem Antarktiku in ki se toli približuje avstralskemu tipu?

Na zapadni strani kontinenta so zbrane najzanimivejše izkopine, ki osvetljujejo selitev rastlin in živali ter nam razrešijo marsikatero vprašanje, tičočee se izpremembe klime v poslednjih geoloških dobah. Če namerava Byrd postaviti zimsko taborišče na oledenem kopnu, ne bo nobena vremenoslovska točka zanimivejša od roba morja Weddell, zakaj noben raziskovalec ni prezimil dalje od 66 stopinj južne širine v zapadnem Antarktiku. Ob morju Ross pa jih je že več prezimovalo in so prispeli celo do 77 stopinj južne širine. Nič ne vemo o notranjem oledenem kopnu na področju morja Weddella in južnega tečaja. Del teh Byrdovih oporišč bi potemtakem vendar le segal v docela novo, neraziskano področje.

Gospodujoči vetrovi v Antarktiku pihajo večinoma od jugovzhoda ali od vzhoda. Zaradi tega se sneg najbolj kopiči na obalah, ki so obrnjene proti vzhodu, odnaša pa ga veter z zapadnih obal. Iz tega razloga je verjetno, da se bo letalo bolj obneslo na obali zapadnega Antarktiki. Tu bi bilo nemara pripravnejše izhodišče nego začetek morja Weddell in ne bi bilo nemogoče preleteti več kot 400 milj kopnega, ki loči morje-Bellingshausen od morja Weddell.

Tako smotreno «obleganje» skrivnostnih antarktičnih pokrajin bi bilo za znanost veliko koristnejše nego kak rekordni prelet samega tečaja. Eno leto bivanja v bližini tečaja pa utegne razjasniti marsikak še nerešen problem, ki ga vse dosedanje ekspedicije na severni tečaj niso razvozljale. In v tem je velik pomen sedanje Byrdove ekspedicije v Antarktiki.

ZASTRUPLENJE S SMOKVAMI

Redkokomur je znano, da lahko povzročee smokve, če so se jih oprilee plesni, prav težko zastrupljenje. Pri kupovanju smokev je treba tedaj paziti, da so suhe in sveže; vlažnih smokev nikar ne kupuj!

¹⁾ Glej «Življenje in svet», knjiga 4., str. 296.

Inž. Ferdo Lupša

Moji doživljaji s kobro

Z zanimanjem sem čital članek »Kobra in njen strup« v »Življenju in svetlu.«*) V zvezi s to poučno razpravo naj opišem nekaj doživljavaev in opazovanj, ki jih beležijo moji dnevnikji o kobri iz dobe, ko sem proučeval življenje in vrvenje v džunglah belega slo-na v Zadnji Indiji.

Z zloglasno kobro ali naočarko (Cobra di Capelo) — siamski domačini jo imenujejo »ngu hau«, — smo imeli v teku poldrugaega desetletja kajkrat prav neprijetno srečanje. Prizanesli nismo nobeni; več kot 200 kač njene vrste je pretrgal strel moje puške. Kadarkoli sem videl, kako se ranjena kobra krčevito zvija in premetava, dokler ni naposled onemogla obležala, sem se razveselil, da se je končalo njeno pregrešno življenje.

Kobra spada med najstrupenejše vrste golazni. Značilna je njena široka glava in krogu podobna lisa na vratu, ki se v vznemirjenem stanju in ob napetem vratu razširi kroni podobno. Največja kobra, kar sem jih ustrelil v siamskih džunglah, je bila približno 2,5 metra dolga in črne barve. Videl sem tudi temnorjavkaste in pepelnato sive varijante njenega rodu. Zelo redka prikazen je bela kobra, ki ima kakor vsi ollini rdeče oči. Samo enkrat sem videl, da je taka bela kača izginila pred menoj v neko bambusovo džunglo. Siamec, ki je bil takrat z menoj, je trdil, da je bila bela kobra.

O beli kobri govori laotska pravljica, da je zakleta princesa »Ngu hau phōak«, ki nosi na glavi zlato krono, v kateri je kažipot in ključ do podzem-ske zakladnice draguljev. Ko se splazi v vodo, da se koplje, odloži krono, ki jo varuje med tem črna kača njenega rodu. Mladenič, ki bi se bil v smrtni nevarnosti polastil te krone, bi rešil princeso. Ta bi iz hvaležnosti postala njegova ljubica, njegova pa bi bila tudi zakladnica z dragulji.

V razburjenem stanju se kobra po navadi zasuče v kolobar in se s prednjim delom telesa dvigne 20 do 40 cm, vrat se ji napne in razširi, na tilniku se ji poveča okrogla lisa, glavo nagne naprej in oči se sovražno zablišče. V

kolobarju zasukano telo ji daje oporo, da se z zgornjim delom lahko suče na desno in levo, kakor da bi balancirala. To je nevaren položaj, kajti zdaj lahko bliskovito švigne v nasprotnika, da mu vseka smrtno rano.

Pri odrasli kobri molita zoba sekavca do 6 mm iz čeljustnega mesa. Zoba sta votla in imata majhno odprtino, skozi katero poteče strup iz mehurčka v vsekano rano. Če je kobra vsekala rano na močnem krvotoku, tedaj je zastrupljenje naglo; tak človek umre že v dveh urah. Drugače pa traja več časa, preden nastopi smrt. Zastrupljenje je slabše, če je kača po kratkem presledku pčila drugikrat, ko mehurček še ni bil napolnjen z novim strupom. Če bolnik po zastrupljenju preživi 24 ur, tedaj je mogoče, da še ozdravi, vendar mineta lahko dva tedna, preden okreva.

Kobra živi povsod, kjer najde primerno zavetišče; v starem zidovju svetišč, pod kamenjem, med drvami in lesom, pod koreninami, v votlih drevesih, v planjavah, v 20 do 30 cm globokih slonovih stopinjah; celo hladnega kotička v stanovanju siamskega in laotskega kmeta ne zametuje. Često smo jo našli zvito pred duplino, kamor se je ob naši navzočnosti leno potegnila. Tu in tam sem jo videl plezati na dreve in bambusovo grmovje; včasih sem jo videl v podmolih potokov in rek, ali pa je bila zvita v gnezdu na travi nad močvirjem ali jezerom. Dognal sem, da vedno rada zahaja v vodo. Skrivališče zapušča po navadi ob solnčnem zahodu, ob deževnem vremenu pa tudi podnevi, da se nasiti, zasledujoč žabe, ptice, podgane in sploh vse majhne živali.

Samica leže do 20 podolgastih jajc z mehko lupino, velikih kakor golobja jajca. Zgodi se, da mlade kače v jajcih dorastejo že v materinem telesu in pridejo tako rekoč žive na svet.

Ako smo izsledili kobro samico, tedaj lahko pričakujemo, da je v bližini tudi samec. Odtod poteka bajka Siamec: če je kdo ubil kobro, ga zalezuje iz maščevalnosti njen drug.

Nekoč smo v redko ohljudenem kraju ob reki Menam Nakou Nayok v po-boldanskih urah hiteli k šotorišču čez

*) Štev. 10 (leto II.) z dne 7. septembra 1928.

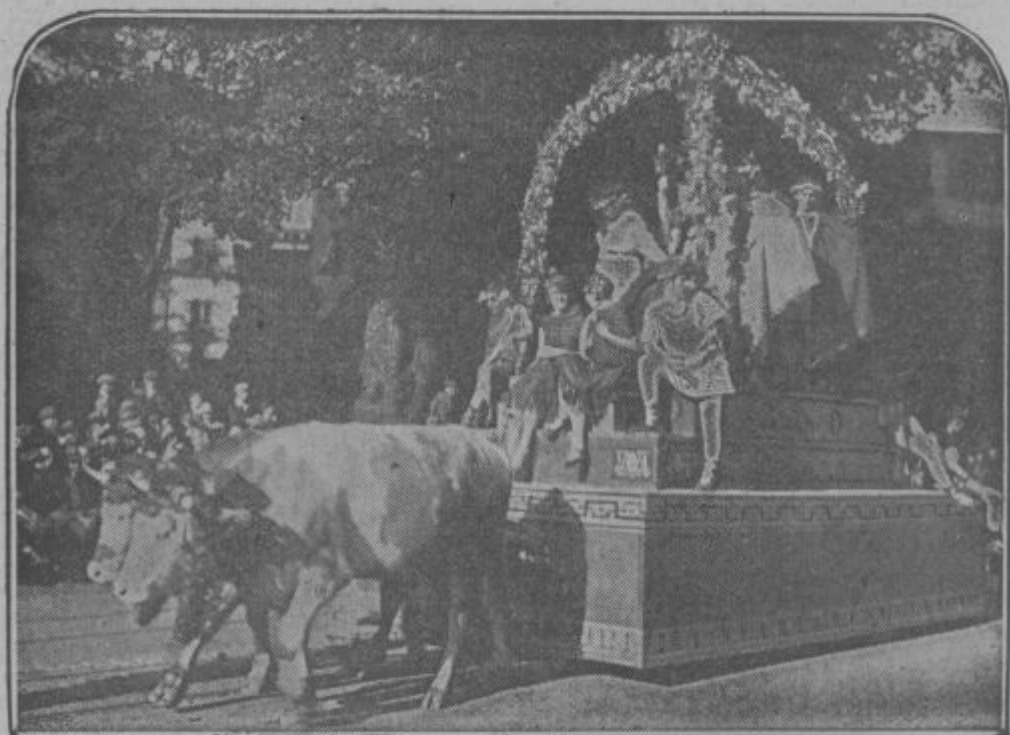
planjavo, obdano z redko, meter visoko travnato džunglo. Nebo je bilo zakrito s temnimi oblaki; pripravljala se je tropska nevihta. Kakor po navadi, smo korakali v vrsti drug za drugim. Slučajno sem bil prvi jaz.

Nenadoma se je tik za menoj dvignila kobra, očitno hoteč planiti na me. Jaz te golazni nisem opazil in sem se zavedel nevarnosti šele v hipu, ko je laotski kuli, ki je šel prvi za menoj, poskočil in z lopato, ki jo je nosil v roki, pobil kačo na zemljo, kjer se je s prebito hrbtenico nekaj časa zvijala, dokler ji kuli s ponovnim udarcem ni končal življenja. Ubita črna kača je bila več kakor poldrugi meter dolga. V krajih ob imenovani reki je bila takrat kobra tako razširjena, da smo jo smatrali nekaj časa za vsakdanji pojav.

Ob drugi priliki sem taboril ob prekopu Klóng Ji Sib Song. K temu prekopu spada ozemlje na zahodnem

obrežju reke Menem Nakou Nayok, kjer je truma divjih slonov pohajkovala po visoki džungelski travi. Tu mi je rabila kot bivališče plavajoča hišica, ki smo jo pomikali po potrebi iz enega prekopa v drugega. Kuliji, ki so bili takrat moja vsakdanja družba, so imeli na obrežju svoj šotor. Kakor po navadi, sem tudi tokrat po napor-nem dnevnem pohodu počival v večernem hladu na obrežju v bližini kulijev in čital, dočim so le-ti neskrbno sedeli krog ognja, kadili, kuhali riž in pripravljali *keri* za večerjo.

Pes, ki je ležal v bližini, je hipoma planil kvišku in pričel srdito lajati proti mojemu stolu. Sklonil sem se in pogledal. Groza me je navdala! — V tem hipu se je ob strani mojega stola, morda le pol metra od mojih nog, dvignila ogromna kobra, kakor je navada te reptilije v vznemirjenem stanju. Hotela je švigniti v psa, ko bi se ji ta dovolj približal. Pes je ostal vedno v ta-

VINOTOK, MESEC TRGATVE IN VINSKIH SLAVNOSTI

V naših vinorodnih krajih so domala že izginili častiljivi običaji ob trgatvi. V Franciji in francoski Švici pa vinogradniki prirejajo ob tem času velike slavnosti. Naša slika nam kaže prizore s take slavnosti v Neuchâtelu: vo-zijo bogove vesele vinske kapljice Bakha in Silena,

ki razdalji, da ga kača ni mogla doseči. Slišal sem, kako je srdito pihala; jezik ji je švigal iz žrela, oči žarile, vrat ji je bil napihnjen kakor vedno, ko je pripravljena za napad. Bil sem v skrajno nevarnem položaju. Vstati in zbežati se nisem upal, zakaj v trenutku, ko bi se bil zganil, bi bil obrnil pozornost kobre na sebe; brez dvoma bi se v tem hipu namestu v psa zapičila vame. Ni mi preostajalo drugega, kakor hladnokrvno in mirno ostati na svojem mestu in čakati ugodne prilike za skok. Da tak položaj ni prijeten, si lahko mislite.

»Ngu hau« sem dejal kolikor mogoče mirno in tako opozoril kulije na nevarnost, v kateri sem se nahajal. Vodja kulijev je takoj zapazil moj položaj in odhitel po puško. Dobro namerjen strel je kmalu potem pobil srdito kbro skoro tik pred mojimi nogami. Ko se je kača s prestreljenim vratom še zvijala in metala po zemlji, sem se oddahnil. Pes je priskočil, jo naglo vgriznil in zopet odskočil.

Prav živo imam ta dogodek pred očmi, in kadarkoli se ga spomnim, mi šine mrzav po životu.

Kaj čudni ljudje so glumači s kbro, ki jih lahko vidimo v Siamu in sploh v vsej Predni in Zapadni Indiji. O teh čudakih se je pisalo že marsikaj pravičnega, pa tudi mnogo napačnega. Nekateri trdijo, da so kačam, s katerimi se producirajo, iztrgani zobje sekavci, drugi zopet, da so kače krotke in navajene človeka, da mu torej niso nevarne, kakor n. pr. hud pes ne vgrizne svojega gospodarja.

Ko sem bival v Zapadni Indiji, sem videl razne produkcije s kobrami, vendar so bile v glavnem vse enake. Vsekakor mora tak glumač poznati natančno kobrino lastnosti, preden se loti nevarnega eksperimenta. Nekega dne je prišel na dvorišče mojega stanovanja v Bangkoku indijski glumač, ki je imel na hrbtu iz bambusa spleten zaprti koš, v katerem je tičala kobra. Tam se je vsedel, postavil koš pred se, ga odprl in začel piskati na piščalko; pogled mu je bil uprt na odprtino koša. Kmalu se je prikazala kobra; je-

zik ji je švigal iz žrela, spustila se je na tla, ležala nekoliko časa mirno, potem pa se je jela zvijati sem in tja in naredila kolobar. Nekako v hipnotičnem stanju se je dvignila s sprednjim delom telesa, napela vrat in se gugala na desno in levo, kakor da bi hotela glumača napasti. Ta položaj je trajal nekaj časa, glumač pa je vedno intenzivno piskal in neprenehoma zrl v kačo. Gibljaji so ji postajali vse mirnejši, vrat je dobil normalno podobo, naposled se je kobra, kakor omamljena vlegla na zemljo. Glumač je nehal piskati. V tem trenutku se je približal z ustmi njeni glavi, kakor da bi jo hotel poljubiti. Nato jo je naglo prijel za vrat ter jo potisnil nazaj v koš. Sigurno je izrabil za to ugodni trenutek, ker bi se sicer kobra prej zbudila iz hipnotičnega stanja. Mislim, da se da edino s hipnozo razložiti ta nevarni eksperiment.

Ob neki drugi priliki v Pakuam sem bil navzoč, ko je kobra svojega gospodarja pičila in je zbog tega že po dveh urah umrl.

V nekaterih krajih Siamci radi uživajo v *keriju* kobrino meso, kar pri Laotih nisem videl. Po staroindijskih in kitajskih receptih rabijo Siamci kakor tudi Indijci in Kitajci kbro za domača zdravila. Češče sem jo videl v Bangkoku v izložbah z zdravilnimi zelišči živo ali mrtvo.

V Indiji smatrajo kbro za sveto žival. Vsak Hindu ji prizanesa, ako jo najde. Nasprotno temu jo ubije v Siamu vsak, kdor jo zasledi. Med živalstvom je pač njen največji sovražnik mungo ali ihneum. Siamci imenujejo to ljubko žival phonphon. Mungo ima rjavo dlako in je podoben naši podlatici, vendar je precej večji in strasten ropar majhnih živali. Imel sem udomačenega mungo. Prinesli so mi nekoč živo kbro, ki sem jo vrgel v velik zaboj. Spustil sem munga k nji. Le-ta je bliskoma skočil na kbro in ji pregriznil vrat še preden se mu je ta mogla postaviti v bran. Nato jo je strastno pohrustal. Siamci trdijo, da kobra zbeži vedno iz kraja, kjer sluti, da se v bližini nahaja mungo.

Rudolf Crnić, kapetan dolge plovbe

V pristanišču Marseille

S potovanja v Maroko

Dne 5. septembra na vse zgodaj nas je privedel pristaniški pilot na nam namenjeno mesto skora; na skrajni vnanji točki nove luke — z drugimi besedami: kakih 7 km od mestnega središča. Sreča je, da vozi do tja tramvaj, sicer bi nam kaj malo prijalo romati vsak dan toliko časa v mesto in nazaj.

Naš društveni agent Michélie nam je bil prinesel pisma z domovine. Mornar je najsrečnejši, ko dobi pismo svoje rodbine, saj po večini baš zanjo služi skorjo kruha (in mornarjev kruh ima devet skorij). Mornar je na morju in ne ve, kaj je petek, kaj svetek — vedno je zaposlen, venomer je v boju s sinjo vodo. Zanimivo je poslušati mornarje, kako pripovedujejo o svojem kraju in obitelji. Vsak je poln skrbi, kako bi se zasigural za starost. Vzlic temu pa je že njegova natura taka, da često v kakih pristaniških beznicah razmeče denar do zadnje pare. Saj so njegovi daleč, v obalnih mestih pa kar mrgole znani nočni metulji. Kolikokrat je bridka posledica kes, pa še kakšna nadležna bolezen povrh! Tako je bilo zlasti v prejšnjih časih, ko so mornarji na jadrnicah prebili po 4 do 6 mesecev na morju. A časi so se izpremenili — para in motor sta zelo skrajšala dobo potovanja, mornar je vsak čas v pristaniščih in spoznava, da ne velja razmetavati krvavo zaslužčenega denarja. Kaj pa, tako mislijo oženjeni, dočim samci uživajo kar se da...

Brez tega predgovora ne bi mogli spoznati našega pomorščaka, pa tudi Marseille ne. Vprašajte naše mornarje, kje jim je najbolj ugajalo. Vsak bo odvrnil: V Marseillu. Tako silen vtis je ostavilo v njegovem spominu to zares lepo, starinsko, pa tudi napredno mesto.

V pristanišču je ogromen promet: parniki in motorne ladje vseh zastav kar vrve. Prevladuje francoska zastava, saj je Marseille srčna žila francoskega pomorstva, zveza z vsemi velikimi kolonijami. Vsak dan prihajajo sli odhajajo številni in veliki poštno-osebni in tovorni parniki, ki občujejo z Alžirrom, Tunisom in Marokom, vsakih 14 dni pa s Senegalom, Indokino itd.

Semkaj prihajajo parniki slovečih francoskih pomorskih družb: Compagnie des Messageries Maritimes, Compagnie Generale Transatlantique, Chargeurs Réunis, Compagnie Française de Navigation à vapeur, Société Navale de l'Ouest, Sud Atlantique in Compagnie de Navigation Mixte. Predalec bi šel, če bi hotel omeniti vse tuje družbe, čijih redne linije vodijo v Marseille. Naj omenim le mimogrede, da je naše «Brodarsko d. d. Oceania» na Sušaku osnovalo že pred petimi leti redno zvezo z Marseillom, kamor odhaja vsake tri tedne po en družbin parnik v smeri Severna Afrika oziroma Kanarski otoki.

V pristanišču kakor tudi v mestu srečujete na vsakem koraku eksotične tujce, n. pr. Arabce, Indokitajce, Senegalce in druge narode, ki so našli v Marseillu zaslužek bodisi na ladjah bodisi pri raznih pristaniških napravah. Tu jih radi sprejemajo, ker so ceneni delavci, vendar pa ne postopajo z njimi tako kot na Angleškem ali v Ameriki, kjer so prave družabne parije. V dobrem ravnanju vidijo Francozi povoljno rešitev svojega kolonijalnega problema; zaradi tega so kolonijalni domačini zares naklonjeni Francozom. Alžir danes niti ni več kolonija, marveč del same matere Francije.

Marseille — nekdanjo Massilijo — so osnovali okrog l. 600 pred Kr. izvrstni pomorščaki — maloazijski Feničani; bilo je dolgo časa prosta in neodvisna republika, dokler ga ni Ludovik XI. leta 1481. priklopil francoski kraljevini.

Poglavitna žila, kjer se ločijo vse važnejše marseillske ulice, je sloveča Cannebière, kjer so najlepše trgovine, skladišča, kavarne itd. Ljudje, ki jim ni treba delati, posedajo na terasah pred kavarnami, mladina uganja flirt, a zaposlena množica nemirno vrvi in pomaga dan za dnem kopičiti nepregledno bogastvo tega največjega francoskega pristaniškega mesta.

Marseille je znan tudi pri nas, vsaj po francoski narodni himni, ki se imenuje «marseljeza»; zložil in uglasbil jo je leta 1792. častnik Ronget de Lisle. Mesto šteje čez 630.000 prebivalcev. Ponaša se s krasnimi palačami, med

katerimi zaslužijo posebno pozornost borza, Longchamp z zoooškim vrtom, katedrala, muzeji in prekrasna mornariška votivna cerkev Notre Dame de la Garde, ki stoji na 161 m visokem hribu in se vidi s svojim pozlačeni kipom Matere božje daleč na morje.

Vendar pa novejši del tega mesta ni tako zanimiv kot staro mesto, kjer je tudi tako zvana Port Vieux (stara luka). Sem je prihajalo stotine in stotine jadrnic, ki so dovažale blago z vseh strani sveta. Tudi naše jadrnice so se nekoč tu ustavljale. Nova, umetna luka se je jela graditi stoprav na začetku tega stoletja; stari pristan je namreč v naravnem zalivu, ki pa je za tolik promet preozek. Zdaj imajo tu zavetišče samo jadrnice in jahte in sportne ladje. Tu je tudi 75 m visoki transbordeur, ki prevažajo potnike in blago na vzhodni del mesta.

Posebno zanimivo je ponočno življenje v starem pristanu. Takrat ožive tiste majhne beznice, bari in razna zabavišča, ki jih je tu nešteto. V njih se zbira razen mornarjev vseh narodnosti tudi sumljiva pristaniška družal, ki je nje-ga dni resno ogražala življenje marsikateremu neprevidnemu tujcu ki ga je semkaj zamikala radovednost. V drugi vzporedno tekoči ulici stare luke je pravo dno življenja. Kdor še ni videl, kaj pomeni človeška beda in poniževa-

nje človeškega dostojanstva, naj za hip pogleda semkaj. Ne najdeš skoraj lise, kjer ne bi bilo nočno zavetišče in vsaj pol ducata propalih punčar. Pijani crnci, Kitajci, Arabci in belopolti ljudje iščejo tu veselja in zabave. Kaj čuda, če pride čisto do krvavih preteпов, ki pa jih marseillska policija energično zadržuje.

Vsako pristaniško mesto ima svoja zakotja, kjer se posebno živo kaže prepad med bogatimi in revnimi. Cim bogatejšje je mesto, tem večja je na drugi strani revščina. Na vsakem koraku srečujem Lahe, ki igrajo na violino, mandolino ali kitaro in prepevajo svoje narodne pesmi, proseč na to po lokalni s krožnikom v roki. Tako jim tu in tam kane kak centim, da imajo za najtrši kruh. V Marseilleu živi 80.000 Italijanov.

Posetil sem tudi naš generalni konzulat, ki pa je 10 km daleč od našega pristanišča. Mislim, da bi bilo bolje, če bi bil kje v okolici luke, zakaj stranke z naših ladij, ki se čisto le za ratko časa ustavljajo v Marseilleu, ne utegnejo tako daleč, pa tudi stane taka pot. Konzulati vseh tujih držav so kar najbližje pristanišču, le naš je izjema.

Ko smo izkrkali 220 ton in 50.999 ku-bičnih metrov lesa, smo krenili dne 7. septembra zjutraj proti Oranu v Alžiru. Tja smo srečno prispeli po tridnevni vožnji. O Afriki pa prihodnjč kaj!

Emil Adamič

Od Ljubljane do Črnega morja

(Dalje)

III.

Provadija. Visoke, bele, gole gorske stene na levi in desni, po sredini majhna rečica, čije struga je bila za časa rusko-turške vojne do vrha polna rdeče krvi. Ta gorski defile so vrata v Varno. Pripeljemo se na eminentno historična tla. T je Devnensko jezero, ki je videlo Darijevo perzijsko vojsko. Tik ob njem teče nekdanja rimska cesta. Tu se je boril Aleksander Makedonski; kralj Vladislav Ogrski je tu žalostno poginil; tod je prodiral ruski general Dibič v Varno. Devnensko jezero je polno bičevia in divjih rac. Na postajah jih kuniš kuhanih in pečenih, kolikor se ti ljubi. Ze čutiš osvežujoči,

slani zrak Črnega morja. In tu je Pontus Euxinus s svojim širokim zalivom, s svojim nemirnim temperamentom, svojo temnosinjno površino, v katero iz vekov v veke pošiljajo svoje vode Dunav, Dnjeper, Dnjester, Don, in mnogo manjših rek.

Krasno je Črno morje. Temnosinje je njegova zrcalna površina, ljubko se zibljejo na njem ladjice z belimi jadr, ki jih le redko kedaj razprši bučeč parobrod. Cipresa in mirta, vinograd in granatno jabolko rasto na njegovih bregovih. Balzamsko hladni vetriči okrepuje od vročine iznemoglo telo.

Strašno je Črno morje. Njegova gladka površina se hipoma izpremeni v zahrbtno pogubne, kot gora visoke valove, ki vsako leto pokopljejo veliko množino ribiških čolnov, razdirajo bregove, uničujejo vse, kar se jim upira. Kakor sta pomlad in poletje razkošna, tako sta jesen in zima strašni s svojimi ljutimi viharji, — trdi in žalostni.

Varna, nekdanji cvetoči rimski Odesus, je v V. stoletju postala središče krščanstva. Turanski Bolgari so si jo v VII. stoletju osvojili in zavladali nad Grki in Slovani. Prehajala je zdaj v bizantinsko, zdaj v bolgarsko oblast. Krog l. 1400. pa je padla v roke Turkom skoro za 450 let. Le s silnimi žrtvami so jo iztrgali Rusi in izročili osvojenim Bolgarom. Prej mala, a izredno močno utrjena, je danes v svojem novem delu moderno mesto s senčnatimi, kot z ravnilom zarisanimi ulicami, z modernimi hoteli, gledališčem, srednjimi in drugimi šolami v krasnih poslopjih in z največjim kopališčem ob

Črnem morju. Mesto nam je razkazoval ljubeznivi Aleksander Krstjev, ravnatelj varnenske glasbene šole in zelo popularen bolgarski skladatelj. Peljal nas je v «devičesko», žensko gimnazijo, kjer nam je dal pripraviti nad vse udobno stanovanje v majhnem kabinetu. V Bolgariji potujejo učitelji in profesorji v počitnicah iz kraja v kraj in v vsaki šoli dobe že pripravljene, čiste postelje v poljubnem številu; sobe z vsem hotelskim komfortom. Oprali smo se, preoblekli in šli v kopališče. Ob glavni ulici, ki vodi do tja, se vrsti restavracija za restavracijo, vse z zelenimi vrtovi, kričečo reklamo in godbo. Ljudi je proti večeru, da komaj prodreš. Slišiš skoro vse svetovne jezike, vidiš mavrično pestrost noš; tisoči in tisoči barvastih lučic izpreminjajo noč v dan. V poslednjih dveh letih so Varnenci izpremenili svoje prej zapuščeno kopališče v pravi paradiž. Krasen, z gostim drevjem in cvetličnimi nasadi zaraščen, skrbno negovan park tik ob morju, moderna kopališka zgradba za

V SREDNJEVEŠKI TISKARNI
[Povodom razstave TISK v Ljubljani]

najmanj 12.000 ljudi, ki se solnčijo na redko imenitnem plažu in kopljejo v zmerno valovitem morju, prijeten morsk hlad, z vsem dobrim založena, ne predraga kopališka restavracija s tremi koncerti vsak dan, s plesom na odprtem prostoru ob izvrstnem jazzbandu, ruleta, izprehodi, vse, kar si more že v svetovnih kopališčih razvajeni tujec poželeti.

Okoli 60 godbenikov broječo godbo dirigira temperamentno in spretno ter mladeniško živo kapelnik g. Kasabov. Sodelujejo sami Bolgari, kar se mi zdi vredno pripomniti. V Jugoslaviji ne more menda nobena vojna muzika izhajati brez tužcev. Koncertni program je mednaroden, umerjen po raznorodnih gostih. Predvsem pa g. Kasabov goji domačo, nacionalno muziko. Prvikrat sem tu slišal bolgarsko «Račeni-*co*», nacionalni ples s zategnjenim tretjim udarom, katerega ritem še danes med bolgarskimi muziki izziva polemiko in goreča prerekanja. Našim pevcem je gotovo prav dobro znan Mokranjčev «Kozar». Bolgarski komponist Dobri Hristov je mnenja, da se «Kozar» ne sme peti v $\frac{2}{4}$ taktu, kakor ga je napisal Mokranjac, temveč v $\frac{3}{4}$, torej s tretjim, za eno osminko podaljšanim in povdarjenim taktnim udarom. In zares je na tak način zapeti «Kozar» v skladu s pravilno dikcijo teksta in je veliko bolj ognjevit in originalen. Sploh so ritmi bolgarskih narodnih plesov in pesmi zelo komplicirani. Bolgarski glasbeniki Hristov, Stoin, Kamburov in dr. so spisali o tem obširne študije. Ob tej priliki naj omenim, da bolgarskega muzikanta zadeneš v živo, če govoriš o srbski makedonski pesmi. Take baje ni, ker je makedonska nacionalna pesem lahko samo bolgarska, nikakor pa ne srbska. Torej tudi tu oni neskončni boj, ki mu ni konca. Pravkar se je o tem vprašanju vnelo znova hudo prerekanje v bolgarskih glasbenih in drugih listih. Preverjen sem, da se niti to vprašanje, niti kako drugo še bolj pereče, ki leži kot krvava rana med obema narodoma, ne bo rešilo na tak način, kakor se rešuje sedaj. Pa ni moja zadeva govoriti o tem.

V Varni preživlja poletje vsako leto čimdalje več Čehov, ki imajo tu svoje velike kolonije; sem prihaja na letovišče vse bolgarsko sobranje z ministri vred; tu letuje v bližnjem svojem gradiču Euxinograd bolgarski car. Cene niso niti zdaleč tako visoke kot pri nas,

Naj navedem iz bolgarsko-francosko-nemško pisanega jedilnega lista kurortne restavracije samo nekaj postavk. Obed à la franca: juha s paradižnikom 2.40 Din, riba s prilogami 10 Din, porcija piščanca z rižem 8 Din, goveje meso s prilogami 6.40 Din, prikuhe še posebej po 5 Din, dunajski zrezek 8 Din 50 para, porcija sadja 4 Din, domači sir ista cena, močnate jedi po 5 Din. — In to so letoviške cene v prvovrstni restavraciji! Kaj pa da te porcije niso «kranjske», temveč so umerjene na zmerni bolgarski želodec. Vino se tu servira vedno le s sodo. Gost naroči «baterejo», t. j. $\frac{1}{2}$ l vina in steklenico sode. To natakara servira v posebni ploščevinasti košarici z dvema z ledom napolnjenima udolbinama in ročajem. Domačin čišla ljuto papriko, ki jo zlasti rad prigrizuje k belemu, mlademu ovčjemu siru. Meni so že pri najmanjšem kosčku «paperke» tekle solze iz oči. Izvrstna je «pastrma», t. j. malo prekajeno in na solncu sušeno goveje meso, ki ga zlasti v Varni obilo pripravljajo. Sadja je mnogo. Varnenske sladke hruške so znamenite, tudi slive, grozdje, ljubenice in razna semena, ki jih Bolgar kot napol orijentalec rad lušči. Rad zoblje tudi mlado, kuhano koruzo s soljo. Povsod na ulici jo lahko kupiš. Na ulici dobiš prav poceni tudi dovolj morskih rib; g. Krstjev te popelje na izvrstno črno vino «gmza», ki ga prav dobro poznajo zlasti Čehi. Vsako opoldne, posebno pa zvečer, zasedejo skoro do srede ceste segajoče mize. Šaljivec pri vsaki čaši trči in napije «Za naróda!» Vsaka trgovina, mlekarna, brivnica itd. ima, kakor pri nas še ponekod, svoje posebno ime. «Pri Rimu», «Pariz», «Pri osvobojenju» itd. V sredini mesta sem nad brivnico zapazil ime «Ljubljana». Nu, brivec gospodar ni bil nikdar v Ljubljani, pa je nadel svoji brivnici to ime zaradi tega, ker mu zelo ugaja.

Novi, lepi del mesta prehaja v ozke, krive umazane ulice, kjer prebivajo stoični Turki in lokavi Grki. Zlasti slednji imajo cele uličice zase. Tu lahko kupiš vse: od tičjega mleka do perzijskih čilimov. Toda, ne kupuj! Kesal se boš zgodaj!

Ne pozabi pa si ogledati mogočne katedrale in zelo bogatega črnomoškega akvarija.

Imenitno smo spali v gimnaziji. Na vse zgodaj pa nas je že prebudilo petje iz bližnje glasbene sobe, z dvorišča pa

enakomerno vojaško korakanje. Bolgarski učitelji so imeli svoj vsakoletni, po ministrstvu subvencionirani pevski in telovadni počitniški tečaj. Na predlog glasbenih in telovadnih nadzornikov je dodeljenih v tečaje vsako leto po 30 in več učiteljev. V tem pogledu bi se tudi pri nas lahko kaj naučili od Bolgarov.

Zjutraj smo se kopali, a smo komaj našli troje prostih kabin. Kakih 50 korakov od brega me je zagnil visok val, da mi je zmanjkalo sape, in da ni bilo v bližini prijatelja Moceva, bi bil na večne čase ostal v Varni. Tako pa smo se popoldne z avtom odpeljali mimo Euksinograda v bližnji «Manastir» in v drugo krasno kopališče s sanatorijem «Sv. Konstantin». Nbroj avtomobilov vozi semtertja stotine posetnikov do tega izredno krasnega morskega obrežja, ki ga v prvi vrsti obiskujejo bližnji sosede Romuni in drugi le petični ljudje. Okolica Varne je hribovita, bogata z drevjem, zlasti sadnim. Mesto obdaja nešteto cvetličnih in zelenjadnih vrtov, ki jih Bolgar nad vse čišla. Tu goji cvetlice vseh vrst, s svojo zelenjačo pa dokazuje, da je v resnici najboljši evropski vrtnar. Nikjer menda ne najdeš potujočih vrtnarjev, da ne bi bili Bolgari. Na Dunaju so, v Parizu; srečal sem jih tudi v daljnem Turkestanu. Tisoči potujejo vsako leto v inozemstvo in se na jesen s polnim mošnjickom vračajo domov. Najrevnejši varnenski meščan si skuša pridobiti majhen vrtiček ali vinograd. Sploh je želja po lastnem domu, po lastni posesti tipična poteza Bolgarov. Kolkor sem spoznal bolgarskih muzikov, vsak je imel svoj lastni dom, skromno, majhno «kašto», vendar pa svojo.

Zlasti ob nedeljah popoldne Varnenci radi obiskujejo Sv. Konstantina, kamor romajo po morju in po suhem. S seboj prineso domačega, lastnega vina, pastrme, sira in kruha ter se goste in prepevajo do solnčnega zatona. Takrat pa se napotijo domov, kajti star turški običaj zgodnjega počitka jim še vedno leži v krvi. Le počasi izpodriva zapad stoletja ukoreninjene orientalske navade. Nikjer nisem videl n. pr. ženske na kolesu. Povedali so mi, da so v vsej Sofiji morda tri, štiri kolesarke, ki jih vsi Sofijčani poznajo. V manjših krajih ne vidiš po solnčnem zatonu ženske na ulici. Ljubosumje Bolgara je znano. Seznanil sem se v Sofiji z glasbeno visoko nadarjenim zakon-

skim parom. Gospa je sijajna dramatična pevka, ki bi delala čast vsaki operi. Soprog je komponist in večji dirigent. Vendar ne pusti žene na oder, ker «hoče svojo ženo zase». In tako govore tukaj vsi možje. Kar je v Varni ljudi ponoči na ulici in v javnih lokalih, so po večini tujci. Kmalu po ponoči pa je tudi tu vse pusto in prazno. Bolgar ne ljubi šumnih zabav; sam je miren, nekoliko okoren, vendar krepak, resen in malo zaupljiv. Ako pa se vname in se zaupa, računaš lahko trdno z njegovim prijateljstvom v zlem in dobrem. Demokrat je z dušo in telesom; seljak, ki se gospodi le nerad uklanja. Nekoliko počasen je, a vztrajen in deloven ter zaupa v uspeh svojega dela. Le bolgarski muzikantje so med seboj kot pes in mačka. Toliko nasprotij, toliko osebnih nesoglasij in toliko neutemeljenega ljubosumja nisem videl nikjer, kot med njimi. Kolkoliko neizmerno koristnega in dobrega bi lahko storili za procvit bolgarske glasbe, če bi delali prijateljsko in zaupljivo roko v roki!

(Dalje prihodnjtč)

ORIENTACIJSKI ČUT

Tako imenujemo poseben čut, ki ga imajo nekatere živali, zlasti ptice, da se vedo orientirati ali usmeriti v prostoru. Dognano je, da divje gosli in rabe poznajo svetovne smeri (sever, jug) in da se po navadi izognemo nevarnim vetrov in metežem. Lastovkam se čudimo, kako najdejo pot v Egipt in iz Egipta v naše kraje itd. Sigurno je tem živalim dan poseben čut, ki ga druge nimajo. Vse kaže, da ga je imel tudi človek; pri njem se je dandanes že precej zabilisal, le nekateri ljudje ga kažejo v vidnejši meri. Primitivni Eskimi rišejo v sneg čudne zemljevide, Patagonci imajo podobna znamenja v pesku; o Hotentotih pripovedujejo, da nikdar ne zaidejo v kamenitih puščavah južne Afrike, Indijanci pa najdejo pot v amazonskem pragozdu, kjer bi se človek druge rase neusmiljeno izgubil in poginil. Marsikdo je že doživel, da je v kakšnem znanem kraju, če je nagloma pala megla, izgubil vsako orientacijo. V velikih mestih marsikak tujec zgreši pot, tudi če biva delj časa v mestu in hodi češče v tej smeri, dočim se drug tujec že prve dni z lahkoto orientira. Doktor Maurier pripoveduje o svojem součencu, ki je kjerkoli in ob katerem koli času natanko pokazal vse strani sveta in se ni zmotil, tudi če so mu

zavezali oči ali če je prišel v docela neznan kraj. Ko so ga ob neki priliki vprašali, kako je mogoče, da se tako dobro orientira, je odvrnil: »Nemara imam to v želodcu. Ne vem.« Ta deček je z zavezanimi očmi zadel s kamnom dvajset metrov oddaljeno drevo. Vsekakor ne gre ne pri

pticah, niti pri ljudeh za čudež, marveč za posebno razvit orientacijski čut. Bivanje v mestih in v zaprtih prostorih je otopelo naše čute in danes se ne umemo orientirati brez sonca in brez polarne zvezde.

(Vsemir)

EKSOTIČNI VRT

Današnja umetniška priloga

Današnji številki smo priložili reprodukcijo fotografije »Grad Kamen pri Begunjah«. Grad je bil nekoč Lambergerjev, torej je tudi do neke mere v zvezi z zgodovino Celjanov. Leži v idilični pokrajini.

«ZIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 60 Din, polletno 30 Din, četrtno 15 Din, mesečno 6 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravit. Ljubljana Prešernova ul. 54.

Narodnina za inozemstvo: ITALIJA mesečno 2 liri, četrtno 6 lir, polletno 12 lir, celoletno 24 lir. — FRANCIJA mesečno 3 franki. ČESKOSLOVANSKA mesečno 4 krone. AVSTRIJA mesečno 63 grošev. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto Egon Planinšek

Grad Kamen pri Begunjah